

„IN SCAMNO NOBILIUM“. NĚKOLIK POZNÁMEK O VZTAZÍCH ŠLECHTY A PRAŽSKÝCH UNIVERZIT V POZDNÍM STŘEDOVĚKU

JAN BOUKAL

IN SCAMNO NOBILIUM. SOME REMARKS ON THE RELATIONS BETWEEN THE NOBILITY AND PRAGUE UNIVERSITIES IN THE LATE MIDDLE AGES

This study deals with the relations between the Prague university and both Czech and foreign nobility in the Middle Ages. It challenges the traditional notion of nobility's resistance against universities and traces actual forms of interaction, from nobles studying at universities through financial support of students and the university, all the way to university graduates finding employment with noble families. Prague medieval universities are presented as a model for possible future study of relations between universities and nobility in Europe.

Keywords: nobility – universities – colleges – donations – interaction

DOI: 10.14712/23365730.2026.3

Úvod

V české historiografii panoval donedávna názor, že když se král Václav II., děd zakladatele pražské univerzity Karla IV., pokusil na konci 13. století založit vysoké učení, česká šlechta se mu měla postavit na odpor, a král se tak musel svých snů o univerzitě vzdát.¹ Tento tradiční výklad byl nedávno reinterpretován: s velkou pravděpodobností se jedná o kronikářovu fabulaci za účelem představení Václava II. jako ideálního panovníka. Přesto jde o důležitou součást narativu o počátcích pražské univerzity, v němž je šlechta představena jako společenská vrstva, která neměla zájem o její vznik a fungování.² S tímto názorem se můžeme setkat i v pracích, které se soustředily na interpretaci pramenů k dějinám pražských univerzit ve středověku, tj. původní čtyřfakultní (1346–1372), později trojfakultní (1372 – asi 1422) a s ní souběžně fungující právnické univerzity (1372–1419), která vznikla osamostatněním někdejší právnické fakulty, a nakonec jednofakultní utrakvistické univerzity, tvořené pouze artistickou fakultou, neboť fakulty lékařská a teologická po husitských válkách neobnovily svou činnost. Jednofakultní „zemská“ univerzita ukončila svou

¹ *Cronica Aule regie*, edd. Anna PUMROVÁ – Libor JAN, Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum 40, Wiesbaden 2022, s. 102–103.

² Martin ŠENK, *Václav II. a obecné učení v Praze*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis (dále AUC-HUCP) 64/2, 2024, s. 11–18.

činnost v roce 1622, kdy bylo Karolinum předáno jezuitům z akademie v Klementinu.³ Samotný Karel IV. ve své listině z roku 1366 zmiňuje, že vysoké učení založil „na přání knížat, pánů i předních osob a obyvatel Království českého“. I další prameny, zejména z doby těsně před husitskými válkami, naznačují, že vztahy mezi šlechtou a univerzitami existovaly a neměly zdaleka negativní konotace.⁴ Co se týče šlechty, která v průběhu středověku interagovala s pražskými univerzitami, značná část jejich příslušníků pocházela ze zemí Koruny české a jednotlivé osoby z těchto řad lze klasifikovat jako pány (nobiles, barones) anebo příslušníky tzv. nižší šlechty, tedy rytíře, vладыky, panoše či zemany. Styky s pražskými univerzitami ovšem navazovala i cizí nobilita, jejíž někteří příslušníci jsou označováni i jako hrabata a knížata.⁵

Styčné sféry mezi šlechtou a pražskými univerzitami lze rozdělit do následujících okruhů, na které se pokusíme nahlédnout: v první řadě se jedná o vysledování šlechticů jako studentů a vyučujících na pražských univerzitách. Ve druhé řadě se dá sledovat uplatnění absolventů univerzity ve službách české šlechty a v neposlední řadě je možné soustředit se na vzájemné interakce na úrovni setkávání, komunikace a podpory, včetně podpory financí. Cílem této studie není vyčerpávající vyčtení všech dostupných pramenů k tématu, ale spíše náznak možné cesty při studiu obdobné problematiky, jak bude uvedeno dále.

³ Obecně k dějinám pražské univerzity ve středověku: Wacław Wławiwoj Tomek, *Děje University pražské, I, Od založení učení Pražského až do uzavření kompaktat Basilejských (1348–1436)*, Praha 1849; Týž, *Geschichte der Prager Universität: zur Feier der fünfhundertjährigen Gründung derselben*, Prag 1849; Zikmund Winter, *Děje vysokých škol pražských od secese cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409–1622)*, Praha 1897; Týž, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století*, Praha 1899; František Kavka et al. *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha 1964, zejména s. 7–83; Michal Svatoš (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy, I, 1347/48–1622*, Praha 1995; František Šmahel, *Alma mater Pragensis: studie k počátkům Univerzity Karlovy*, Praha 2016; k právnické univerzitě zejména Peter Moraw, *Die Juristenuniversität in Prag (1372–1419), verfassungs- und sozialgeschichtlich betrachtet*, in: Johannes Fried (ed.), *Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters*, Sigmaringen 1986, s. 439–486; Jiří Kejř, *Dějiny pražské právnické univerzity*, Praha 1995.

⁴ Archiv Univerzity Karlovy (dále jen AUK), f. Listiny I, sign. I/7, srovnaj Václav Chaloupecký, *Karlova Univerzita v Praze: její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha 1948, s. 34–35.

⁵ Ze základní literatury o středověké šlechtě např. August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, I–XV*, Praha 1882–1927; Josef Petráň (ed.), *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, Praha 1976; Jaroslav Mezník, *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*, Sborník historický 37, Praha 1990, s. 7–36; Miloslav Polívka, *Mikuláš z Husi a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce*, Praha 1982; Josef Macek, *Jagellonský věk v českých zemích, II, Šlechta*, Praha 1994; Týž, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997; Jiří Jurok, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, Nový Jičín 2000 (s řadou nepřesností); David Papáň, *Majetkové poměry na střední Moravě ve 14.–16. století*, Olomouc 2003 (s vlastní kategorií „střední šlechty“); Robert Novotný, *Ráj milců? Nižší šlechta na dvoře Václava IV.*, in: Dana Dvořáčková-Malá, *Dvory a rezidence ve středověku, II, Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008 s. 215–229; Robert Šimůnek, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013; Libor Jan, *Nástin vzniku a vývoje české a moravské šlechty (s důrazem na její počátky)*, Časopis Matice moravské 138/2, 2019, s. 241–260; David Richter, *Drobná šlechta v Čechách na přelomu pozdního středověku a raného novověku: Chrudimsko, Červený Kostelec 2023* (s poněkud kontroverzním dělením nižší šlechty na dva stavy); John Martin Klassen, *The Nobility and the Making of the Hussite Revolution*, New York 1978; Krzysztof Kowalewski, *Rycerze, włódcy, panosze: ludzie systemu lennego w średniowiecznych Czechach*, Warszawa 2009; Marcin Rafał Pauk, *Działalność fundacyjna możnowładztwa czeskiego i jej uwarunkowania społeczne (XI–XIII wiek)*, Kraków 2000; Uwe Tresp, *Söldner aus Böhmen: im Dienst deutscher Fürsten: Kriegsgeschäft und Heeresorganisation im 15. Jahrhundert*, Paderborn 2004.

1. Šlechta na pražských univerzitách

Hned první ze sledovaných tematických okruhů s sebou nese rozličná úskalí. Na základě matričních záznamů nelze vždy jednoznačně určit, zda je student skutečně šlechticem či nikoliv, neboť zdánlivý predikát může být pouhým označením místa původu.⁶ Takto se v minulosti uvažovalo například o příslušnosti mistra Pavla z Kravař k moravskému rodu pánů z Kravař,⁷ obdobně je s největší pravděpodobností mylné řazení mistra Jana z Borotína k rodu Borotínů, vedlejší větvi pánů z Landštejna.⁸ Spekulativní je rovněž ztotožnění bakaláře artistické fakulty Mikuláše z Újezda s Mikulášem Chudým z Újezda, grünerskou postavou rodu Lobkoviců.⁹ Počet šlechticů graduovaných na pražských univerzitách byl nízký, jednalo se o méně než 1 % všech vysledovatelných studentů, což již dříve dokázali František Šmahel a Miroslav Truc.¹⁰

Jindy je však v matrikách šlechtický původ studenta přímo zdůrazněn, jako je tomu v případě Zdislava ze Zvířetic z rozrodu Markvarticů.¹¹ Pokud je osoba určena jako „*nobilis vir, baro, comes, miles*“ apod., lze osobu šlechtického původu identifikovat, ovšem problematický je termín „*dominus*“, který nemusí být a často ani není směrodatný.¹² V pedagogickém sboru původní pražské univerzity se nacházelo jen málo učitelů šlechtického původu. Mezi ně náleželi např. absolventi pařížské Sorbonny Vojtěch Bludův „*de Alto Castro*“, rytíř

⁶ Zásadní přehled o studentech a vyučujících na univerzitě do roku 1409 podal Josef TRÍŠKA, *Životopisný slovník předhusitské Pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981. Srovnej W. Tomek, *Děje university pražské*, s. 79, kde autor zmiňuje příslušníky šlechtických rodů na univerzitě, ovšem není příliš konkrétní.

⁷ František BEDNÁŘ, *Pavel Kravař*, Časopis Matice moravské 39, 1915, s. 67–76; Matthew SPINKA, *Paul Kravař and the Lollard-Hussite Relations*, Church History 25/1, 1956, s. 16–26; Paul VYŠNÝ, *A Hussite in Scotland: The Mission of Pavel Kravař to St Andrews in 1433*, The Scottish Historical Review 82, vol. 213/1, 2003, s. 1–19; k rodu pánů z Kravař souhrnně Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha 2003, který již s Pavlem Kravařem jako členem rodu erbu odřívousu nepočítá, srovnej s. 426–431.

⁸ Např. František Michálek BARTOŠ, *Doktor Jan z Borotína a kronika starého kolegiátu*, Jihočeský sborník historický 19/2, 1950, s. 37–43; Roman CIKHART, *Petr Hromádka z Jistebnice, zakladatel města Tábora a Jan z Borotína, obhájce kompaktát: příspěvky k dějinám husitství*, Tábor 1920, s. 7; k borotínským větvi Landštejnů např. TÝŽ, *Páni z Borotína*, Jihočeský sborník historický 11/3, 1938, s. 91–96, úvahy o mistru Borotínovi s. 93.

⁹ *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis* (dále jen MUPr) I/1, Pragae 1830, s. 212; srov. Jaroslav PANÁČEK, *Školy a univerzitní studenti na Českolipsku v době předhusitské*, Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska 18, 2009, s. 7–25, zde s. 17; TÝŽ, *Mikuláš Chudý z Újezda – první Lobkovic. Věnováno 600. výročí nabytí Lobkovic Mikulášem Chudým a vydání Dekretu kutnohorského*, Časopis Společnosti přátel starožitností 117/1, 2009, s. 31–46, zde s. 35.

¹⁰ Pro období 1399–1419 je vysledováno pouze 6 osob označených jako „*nobiles*“ a několik dalších osob, označených jako „*domini*“ (24 světských a 36 duchovních), viz František ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419. Statistickosociologická studie*, Praha 1967, s. 41; František ŠMAHEL – Miroslav TRUC, *Studie k dějinám University Karlovy v letech 1433–1622*, AUC-HUCP 4/2, 1963, s. 3–60, zde s. 31. Pro léta 1433–1618 tvořili šlechtici pouze 0,44 % promovaných. Přestože by bylo možné Šmahelův a Trucův statistický rozbor revidovat, stále bychom se pohybovali pod 1 %.

¹¹ František Michálek BARTOŠ, *Husův žák, rektor Karlovy university Zdislav ze Zvířetic*, Kostnické jiskry XLI/34, 11. 10. 1956, s. 3; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 542; Martin HURKA, *Úloha české šlechty při transferu lollardského učení do Čech na konci 14. a počátkem 15. století*, bakalářská práce, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha 2006, s. 40–46; Jan BOUKAL, *Zdislav ze Zvířetic. Šlechtic z Pojizeří a rektor pražské univerzity*, Od Ještěda k Troskám. Vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí 31(47)/1, 2024, s. 28–32.

¹² Srovnej F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 41–42; Jiří STOČES, *Regionální a sociální původ příslušníků bavorského univerzitního národa na pražské právnické univerzitě v letech 1372 až 1419*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1998, s. 108, a zejména Jana BOROVÍČKOVÁ – Magda SUK-KARIOVÁ – Jiří STOČES, *Český, bavorský a polský univerzitní národ pražské juristické univerzity 1372–1418/19*, AUC-HUCP 33–34/1–2, 1993–1994, s. 59–75, zde s. 73.

Martin z Veselice¹³ nebo již zmíněný Zdislav ze Zvířetic. Ten zastával rovněž post rektora univerzity (krátce v roce 1418), stejně jako jiní šlechtici – Mikuláš Puchník¹⁴ nebo Zdeněk z Labouně.¹⁵

Větší množství šlechtý nacházíme v předhusitském období pouze na právnické univerzitě, kde byla dokonce šlechticům vyhrazena prestižní lavice. Šlechtici nebo jiní zájemci o možnost sedět „*in scamno nobilium*“ (ve šlechtické lavici) platili při imatrikulaci o 10 grošů víc než jiní studenti, tedy celkem 24 grošů.¹⁶ Z osob panského stavu lze mezi studenty právnické univerzity zmínit například výše uvedeného Zdislava ze Zvířetic, který odsud ovšem přestoupil na artistickou fakultu, dále Oldřicha z Boskovic, Pavla z Miličina nebo Ondřeje z Kravař, z rytířů třeba Petra z Mašťova, Václava Tluku z Dohalic, Jana Krabici z Weitmile, Kuníka z Weitmile a Petra z Nahoštic.¹⁷ Šlechtického původu na právnické univerzitě nebyli ovšem pouze tamní studenti, nýbrž i vyučující, a dokonce i někteří rektori: Jindřich ze Stvolínka,¹⁸ Jan z Pernštejna,¹⁹ Jaroslav z Pořešína,²⁰ Petr Kaplíř ze Sulevic,²¹ Jošt Hecht z Rosic²² či Smil z Víckova,²³ z osob mimo země Koruny české Jan z Hohenlohe.²⁴

Z dat týkajících se studentů šlechtického původu před husitskými válkami lze soudit, že nejméně jich bylo zastoupeno v polském (cca 3 %) a v českém národě (3–4 %), jen o málo

¹³ Hermenegild JIREČEK (ed.), *Codex iuris Bohemici*, II/3, Pragae 1889, s. 250; Bedřich JENŠOVSKÝ (ed.), *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia*, III, 1362–1370, Pragae 1944, s. 38; Ferdinand TADRA, *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*, Praha 1897, s. 106, 246, 250, 282–283; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 15, 357.

¹⁴ MUPr I/1, s. 261. Nejpodrobněji s odkazy na další práce Dominik BUDSKÝ, *Mikuláš Puchník: život a právnické dílo*, Praha 2016, 11–28.

¹⁵ MUPr I/1, s. 409; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 541; A. SEDLÁČEK, *Hrady*, V, s. 272, 278. Zdeněk z Labouně může být totožný i s rektorem právnické univerzity Čeněkem z Labouně.

¹⁶ *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*, II/1, Pragae 1834 (dále jen MUPr II/1), s. 163; srovnej W. W. TOMEK, *Děje university pražské*, s. 79–80; F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 42; J. BOROVIČKOVÁ – M. SUKKARIOVÁ – J. STOČES, *Český, bavorský a polský univerzitní národ pražské juristické univerzity*, s. 67.

¹⁷ MUPr II/1, s. 49, 51, 53, 54, 56, 57; F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 43; k Oldřichovi z Boskovic Alois Vojtěch ŠEMBERA, *Páni z Boskovic a potomní držitelé hradu boskovického na Moravě*, Vídeň 1870, s. 14–15; J. PANÁČEK, *Školy a univerzitní studenti na Českolipsku*, s. 16; TÝŽ, *Kuník z Weitmile „plebanus in Lipa“ a jeho rodina*, Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska 16, 2007, s. 5–26.

¹⁸ MUPr II/1, s. 90; srovnej J. PANÁČEK, *Školy a univerzitní studenti*, s. 15.

¹⁹ MUPr II/1, s. 28; Jiří KOTYK, *Pernštejnská zajímavost v dějinách pražské univerzity*, Zprávy Klubu přátel Pardubicka 59/5–6, 2024, s. 155; srovnej Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 2012, s. 35; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 289. Rektor Jan z Pernštejna může být snad totožný s vyšehradským kanovníkem téhož jména.

²⁰ MUPr II/1, s. 15; Johann Matthäus KLIMESCH (ed.), *Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poresching im 14. und 15. Jahrhunderte*, Prag 1889, s. 51–52; Maximilian MILLAUER, *Die Ritter von Poresching im Süden Böhmens*, Prag 1823, s. 32–33; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 211.

²¹ MUPr II/1, s. 17; Petr Kaplíř ze Sulevic, který byl rektorem právnické univerzity, může, ale i nemusí být totožný se Zikmundovým stejnojmenným služebníkem v Uhrách, viz Vladimír ROSOL, *Kaplířové ze Sulevic*, diplomová práce, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2009, s. 30–33; Petr KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu raného novověku*, rigorózní práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2009, příloha s. 254.

²² MUPr II/1, s. 4, 17; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 213; Stanislav VOHRÝZEK, *Hechtové z Rosic*, Jižní Morava: vlastivědný časopis 53/56, 2017, s. 9–41, zde s. 12.

²³ MUPr II/1, s. 139; August SEDLÁČEK, *Z Věckova*, Ottův slovník naučný 27, Praha 1908, s. 16–17.

²⁴ MUPr II/1, s. 27, o rodu stručně např. Karl SCHUMM, *Hohenlohe, Grafen und Fürsten zu*, Neue Deutsche Biographie, IX, Berlin 1972, s. 484–485; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 255.

více v bavorském národě (5–6 %) a nejvíce v saském národě (8–15 %). Počty však nejsou zcela přesné, neboť ne vždy se u osob na právnické univerzitě podařilo zjistit jejich sociální původ.²⁵ Navzdory nízkému počtu šlechticů polského národa vzešlo právě z něj několik pozoruhodných osobností, které dosáhly v pozdějších letech oslnivé církevní kariéry – Jan z Borsnitz, Jan Szafraniec či kníže Jan Kropidlo.²⁶ Rovněž šlechtické studenty z dalších národů na právnické univerzitě čekala pozoruhodná kariéra – z českého národa se Hynek Kluk z Klučova stal litomyšlským vzdorobiskupem a dvořanem vzdoropapeže Klimenta VII. Jiný někdejší student, Vilém z Házmburka, může být identický se stejnojmenným proboštem staroboleslavským a litoměřickým.²⁷ Ze studentů bavorského národa lze vyzdvihnout Ludvíka z Tecku, který se stal akvilejským patriarchou.²⁸ V případě saského národa je vyšší procentuální zastoupení dáno i faktem, že u některých osob je šlechtický původ možné určit navzdory absenci predikátu. Určení sociálního původu příslušníků saského národa na Právnické univerzitě ovšem komplikuje fakt, že některé osoby mohly být šlechticem a měšťanem zároveň.²⁹ Šlechta se rovněž ujímala některých chudých studentů a stala se jejich patrony po dobu jejich studia. V průběhu husitských válek nevíme až na jednu výjimku o žádném šlechtici, který by na provizorně obnovené jednofakultní univerzitě studoval.³⁰ V době po

²⁵ J. STOČES, *Regionální a sociální původ příslušníků bavorského univerzitního národa*, s. 66–75; TÝŽ, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010, s. 209–218 (pro saský národ na právnické univerzitě); Jana BOROVIČKOVÁ, *Regionální a sociální původ studentů polského univerzitního národa na pražské právnické univerzitě v letech 1372 až 1419*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1997, s. 86–88, 95–96; Magda SUKKARIOVÁ, *Regionální a sociální stratifikace studentů českého univerzitního národa na pražské právnické univerzitě 1372–1419*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1997, s. 92–93; J. BOROVIČKOVÁ – M. SUKKARIOVÁ – J. STOČES, *Český, bavorský a polský univerzitní národ pražské juristické univerzity*, s. 70.

²⁶ MUPr II/1, s. 90, 94–95, 106; Jana BOROVIČKOVÁ, *Regionální a sociální původ studentů polského univerzitního národa*, s. 95–96; F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 42; Jan z Borsnitz, lubušský biskup (1397–1420) a ostríhomský arcibiskup (1420–1421); J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 224, 231–232, 291; Jan Szafraniec – absolvent pražské a heidelberské univerzity, kancléř krále Vladislava Jagiella, biskup ve Włocławku a rektor krakovské univerzity – k němu Jerzy SPERKA, *Szafrancowie herbu Stary Koń. Z dziejów kariery i awansu w późnośredniowiecznej Polsce*, Katowice 2001, s. 70–259; Krzysztof OZÓG, *Uczni w monarchii Jagiellonów*, Warszawa 2004, s. 41–43; Jan Kropidlo, několikanásobný biskup a hradecký arcibiskup v letech 1389–1394, k němu např. Kazimierz JASIŃSKI, *Jan zwany Kropidło (1360/1364–1421), książę opolski, biskup wrocławski*, in: TÝŽ, *Ludzie pomorskiego średniowiecza: szkice biograficzne*, Gdańsk 1981, s. 58–62. Za odkazy na polskou literaturu děkuji dr. J. Škvrňákovi z Filozofického ústavu AV ČR. V literatuře zmiňované pražské studium knížete Bolka V. Opolského, který zde měl dosáhnout gradu, je značně nejisté a současní historikové jej spíše odmítají, viz David RADEK, *Bolek V. Opolský (okolo 1400–1460). Život a legenda*, Opava 2018, zvláště s. 46 a 107–112; Robert T. TOMCZAK, *Praskie studia księcia opolskiego Bolka V – problem identyfikacji*, *Średniowiecze Polskie i Powszechnie* 11 (15), 2019, s. 316–329, v obou pracích odkazy na další literaturu k tématu.

²⁷ J. PANÁČEK, *Školy a univerzitní studenti na Českolipsku*, s. 13, 20.

²⁸ MUPr II/1, s. 77; Franz von KRONES, *Ludwig, Patriarch von Aquileja*, *Allgemeine Deutsche Biographie*, XIX, 1884, s. 483–485.

²⁹ J. STOČES, *Pražské univerzitní národy*, s. 209–210, 217–218, autor uvádí například Giselera de Münden, který je rytířem a měšťanem v Göttingenu; TÝŽ, *K otázce sociální mobility chudých studentů středověké pražské právnické univerzity. Několik příkladů ze saského univerzitního národa*, in: Pavel KRAFL (ed.), *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, Praha 2008, s. 459–467, zde s. 464–465, kde autor uvádí dánského rytíře Petra de Dacia, pozdějšího kanovníka v dánském (nyní švédském) Lundu, nebo Hermana Bozepolle, šlechtice a kanovníka v Bützowě v Meklenbursku.

³⁰ Onou výjimkou je patrně „bakalář svobodných umění“ Jan Kolda z Žampachu, označený takto až v roce 1437, viz František PALACKÝ (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské* (dále AČ), III, Praha 1844, s. 519; Gustav FRIEDRICH (ed.), AČ XXXVI, Praha 1941, s. 86; srov. Vladimír JEŽEK, *Koldové ze Žampachu*, *Hradecký kraj* 1959, s. 98–108, zde s. 105; Vladimír WOLF, *Jan Kolda z Žampachu: Život tábořského hejtmána, loupeživého rytíře, kondotiéra a psance*, Hradec Králové – Trutnov 2002, s. 19, 107–108, 112.

husitských válkách studovali šlechtici na pražské jednofakultní univerzitě spíše výjimečně a pokud již měli potřebu univerzitního studia, odjížděli raději do zahraničí.³¹

Ve zcela ojedinělých případech došlo v průběhu středověku k nobilitaci osoby působící na pražském vysokém učení. Příkladem může být lékař posledních Lucemburků Albík z Uničova, působící na artistické a lékařské fakultě.³² Z pozdního středověku jsou známy nobilitace rožmberského služebníka mistra Václava z Rovného (jenž byl ovšem absolventem vídeňské univerzity) a mistra Jana Paška z Vratu, v letech 1496/97 a 1497/1498 děkana artistické fakulty, od roku 1498 působícího mimo univerzitu.³³ Jeho současník mistr Viktorin Kornel ze Všehrd, děkan artistické fakulty, nebyl navzdory užívanému predikátu šlechticem v pravém slova smyslu. Syn řezníka z Chrudimi nabyl prostřednictvím Jana ze

³¹ O Benešovi z Valdštejna viz samostatný exkurs. V polovině 15. století studoval v Praze polský šlechtic Vincentius z Karczowa. Na počátku 16. století studoval v Praze např. Oldřich Humpolec z Prostiboře, k oběma viz Mlada Holá – Martin Holý a kol., *Profesoři pražské utrakvistické univerzity v pozdním středověku a raném novověku (1457/1458–1622)*, Praha 2022, s. 347 a 332–333. Šlechtický původ Řehoře a Zikmunda Hrubých z Jelení je nejistý, srov. Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, Praha 1964, s. 9. Z českých šlechticů na zahraničních univerzitách známe např. Jana z Rabštejna, který studoval v Bologni, kde byl krátce i ve funkci „*Vicerektor Ultramontanorum*“; viz Carlo MALAGOLA, *Monografie storiche sullo Studio bolognese*, Bologna 1888, s. 167; a David KOZLER, *Prokop, Jan a ti druzí. Mladší Rabštejnové ve věrech husitského století*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2017, s. 69, 143–145. Ve Wittenbergu jsou doloženi na sklonku středověku Zikmund Hasištejnský z Lobkovic a Jindřich Berka z Dubé, viz Ferdinand MENČIK, *Studenti z Čech a Moravy ve Witemberku od r. 1502 až do 1602*, Časopis Českého musea (dále ČČM) 71, 1897, s. 250–268; Beneš z Valdštejna studoval v Rýzmswaldu a velké množství české šlechty v pozdním středověku nalezeme na lipské univerzitě, doloženi jsou členové rodů Šliků (již v měšťanském období, ale i po něm), Hertenberků z Lokte (měšťanská větev rytířského rodu), Chodauerů z Lokte, Plíků, Planknárů z Kynšperka, pánů z Roupova, Fictumů, z jednotlivců lze zmínit Kryštofa Děčinského z Vartenberka, Jaroslava Hasištejnského z Lobkovic či Půtu a Václava Švihovské z Rýzmburka, Bohuslava ze Švamberka, Viktorina Kříneckého z Ronova či Jindřicha Berka z Dubé. Pod zkomolenými jmény bude jistě možné do budoucna identifikovat i další osoby, viz Josef Vitězslav ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV.–XVIII. st.*, ČČM 79, 1906, s. 118, 510–521, nověji Günther SCHALICH, *Studenten aus den böhmischen Ländern und der Slowakei an der Universität Leipzig in den Jahren 1409–1548*, Wissenschaftliche Zeitschrift Karl-Marx-Universität Leipzig 7/1–2, 1957–1958, s. 65–85. Členové moravského rodu Boskoviců studovali často na univerzitě ve Vídni, viz Zdeněk MĚŘINSKÝ, *Černohorští z Boskovic na vídeňské univerzitě v pozdním středověku a raném novověku*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus*, 1999, s. 285–306. Na téže univerzitě bychom našli i členy rodů Kuntštátů či Šternberků a snad i další, které jednoznačně určit nešlo, viz Ivan HLAVÁČEK – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské univerzitě*, I. část, AUC-HUCP 2/1, 1961, s. 97–132, II. část, AUC-HUCP 3/2, 1962, s. 139–159; F. TADRA, *Kulturní styky Čech s cizinou*, s. 232–309; František ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, Praha 1963, s. 15, 78. Běžnější záležitostí se pro českou šlechtu stává akademická peregrinace spíše až v průběhu raného novověku, speciálně k této společenské vrstvě např. Kateřina SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku. (Čeští páni a rytíři, imatrikulovaní v letech 1550–1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska.)*, AUC-HUCP 46/1–2, 2006, s. 25–131.

³² Ivan HLAVÁČEK (ed.), AČ XXXIX (Codex Přemyslaeus), Praha 2013, s. 188, č. 285; Milada ŘÍHOVÁ, *Dvorní lékař posledních Lucemburků: Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, Praha 1999, s. 22; F. TADRA, *Kulturní styky Čech s cizinou*, s. 271–272, pozn. č. 8.

³³ K Václavovi z Rovného: Hynek GROSS, *Václav z Rovného, rožmberský kancléř na Krumlově, dobrodinec ústavů církevních*, Sborník historického kroužku 7–8, 1907, s. 193–199, k nobilitaci s. 194; k Paškovi: M. HOLÁ – M. HOLÝ a kol., *Profesoři pražské utrakvistické univerzity*, s. 352–354 (autorka hesla Mlada Holá); Wacław Wladowi TOMEK, *Život M. Jana Paška z Vratu, primasa Pražského († 1533)*, ČČM 18/1, 1844, s. 17–53; Jiří PEŠEK, *Některé otázky dějin univerzity pražské jagellonského období (1471–1526)*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 129–171, zde s. 160–161; Matouš VANČA, *Veliké strašidlo, Herodes a mrcha ohydná. Mistr Jan Pašek z Vratu jako archetypální padouch v kontextu soudobých stavovských a konfesních konfliktů*, Historie – Otázky – Problémy 12/2, 2020, s. 76–89. Z dalších nobilitovaných mistrů lze připomenout Jana Kulatu Přestického z Javořice (1530), Mikuláše Šúda Litomyšlského ze Semanína (1530) či Tomáše Rakovnického z Javořice (1525), k nim M. HOLÁ – M. HOLÝ a kol., *Profesoři pražské utrakvistické univerzity*, s. 339, 367–368, 451–452.

Všehrd tzv. erbovního strýcovství, na jehož základě začal užívat erb a predikát svého „strýce“. Totéž se patrně odehrálo v případě Viktorinova současníka a diplomata jagellonského věku Jana Šlechty-Blovického.³⁴ V evropském kontextu lze říci, že nobilitace univerzitních pedagogů byly až do raného novověku spíše nezvyklé, jak dokládá Le Goff.³⁵

Nízký zájem šlechty o studium a případně i pedagogické působení na univerzitě se netýká pouze Prahy.³⁶ Vyšší počty šlechtických studentů můžeme vysledovat např. na univerzitách v Salamance, Léríde, Avignonu, Bologni (konkrétně tamní ultramontánní právnické univerzitě), Padově, Orleánu či v Paříži, naopak naprosto minimální zájem, který vzrůstá až ke sklonku středověku, lze sledovat v případě univerzit v Anglii a střední Evropě. Pokud však již šlechtic na univerzitě studoval, jeho oborem se až na výjimky stávalo právo či teologie.³⁷ Na boloňské ultramontánní právnické univerzitě pocházelo 75 % všech studentů do roku 1425 z řad šlechty.³⁸ V případě pařížské univerzity, kde se šlechta podílela na zrodu tamního vysokého učení, mělo původ ve šlechtických kruzích v počátcích instituce dokonce 25 % univerzitních mistrů.³⁹ V mladším středověku se u nobility zájem o univerzitní vzdělání ve Francii postupně snižoval, ale i tak tvořila šlechta nepominutelnou část studentstva.⁴⁰ V Paříži nacházíme v době před založením pražské univerzity ojediněle i české šlechtice.⁴¹ Šlechta se objevovala i na italských univerzitách, dokonce i osoby původem z českých zemí.⁴² Oproti tomu na univerzitách v Oxfordu a Cambridge studovalo v letech 1307 až 1485 pouze 88 šlechticů (z toho 69 v Oxfordu a 19 v Cambridge).⁴³ Percentuální zastoupení šlechty na říšských univerzitách v pozdním středověku je mírně vyšší než v případě Prahy, ale stejně se jedná o minoritní skupiny v rámci celé univerzitní obce.⁴⁴ Univerzity Svaté říše římské měly v případě šlechtických studentů rozličná specifika, např. na kolínské

³⁴ M. HOLÁ – M. HOLÝ a kol., *Profesoři pražské utrakvistické univerzity*, s. 359–360 (autor hesla Martin Holý); František ČÁDA, *Viktorin Kornel ze Všehrd na pražské universitě*, Praha 1918; Václav VANĚČEK, *Mistr Viktorin Cornelius ze Všehrd (ca 1460–1520) a další vývoj českého právníci: K 500. výročí Všehrdova narození*, Praha 1960; David RICHTER, *Viktorin Kornel ze Všehrd a Chrudim*, Chrudim 2020, zejména s. 15.

³⁵ Jacques LE GOFF, *Intelektuálové ve středověku*, Praha 1999, s. 110–113.

³⁶ Srov. Walter RÜEGG – Hilde de RIDDER-SYMOENS (edd.), *A History of the University in Europe, I, Universities in the Middle Ages*, Cambridge 2003, s. 166.

³⁷ Alan B. COBBAN, *The Medieval Universities: their development and organisation*, London 1975, např. s. 62, 71–72, 121, 168, 201; W. RÜEGG – H. de RIDDER-SYMOENS (edd.), *A History of the University in Europe, I*, souhrnně na s. 207 a 271.

³⁸ Jürg SCHMUTZ, *Juristen für das Reich. Die deutschen Rechtsstudenten an der Universität Bologna 1265–1425*, Teil 1, Basel 2000, s. 83–84.

³⁹ Nathalie GOROCHOV, *Les maîtres parisiens et la genèse de l'Université (1200–1231)*, Cahiers de recherches médiévales 18, 2009, s. 53–73; John W. BALDWIN, *Masters at Paris from 1179 to 1215. A Social Perspective*, in: Robert Louis Benson – Giles Constable (edd.), *Renaissance and Renewal in the Twelfth Century*, Cambridge 1982, s. 138–172. Za zprostředkování těchto textů děkuji kolegovi dr. J. Malému z Lobkowicz Collections.

⁴⁰ Srov. Neithart BULST, *Studium und Karriere im königlichen Dienst in Frankreich, im 15. Jahrhundert*, in: Johannes Fried (Hg.), *Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters*, Sigmaringen 1986, s. 375–405; zájem byl však o studium práv v Orléanu, viz Detlef ILLMER, *Die Rechtsschule von Orléans und ihre deutsche Studenten*, tamtéž, s. 407–438.

⁴¹ Marie L. ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, *Studenti z českých zemí v Paříži*, Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví 5–6/1, 1971, s. 67–88, zde s. 70–71 (např. Zdeslav ze Šternberka, Martin z Veselice, Vojtěch Bludův, Vojtěch Raňkův z Ježova, později Jan z Jenštejna).

⁴² Např. Jan z Jeřeně, bratr Heřmana z Nečtin, studoval na univerzitách v Bologni a Padově, viz J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 260.

⁴³ Joel T. ROSENTHAL, *The Universities and the Medieval English Nobility*, *History of Education Quarterly* 9/4 1969, s. 415–437.

⁴⁴ Rainer Christoph SCHWINGES, *Studenten und Gelehrte. Studien zur Sozial- und Kulturgeschichte deutscher Universitäten im Mittelalter*, Leiden – Boston 2008, s. 324 udává následující percentuální vyjádření počtu

univerzitě museli studenti-šlechtici skládat zvláštní druh imatrikulační přísahy. Vyšší šlechtické imatrikulační poplatky univerzitě se objevují nejen v Praze, ale i na všech říšských univerzitách.⁴⁵

Určit příčinu malého zájmu šlechty o univerzitní vzdělání ve středověké Svaté říši římské by vyžadovalo samostatný výzkum, obecně však u šlechty převažovala touha po základních znalostech práv (což byl jistě dobrý předpoklad pro úspěšnou úřednickou kariéru) nebo teologické studium, otevírající dveře k vyšším postům v rámci církevní hierarchie. Snad mohl určitou roli sehrát fakt, že v této době je šlechtic stále ještě více válečníkem nežli učencem.

2. Univerzitáni ve službách šlechty

Poměrně málo jsme informováni o absolventech či alespoň osobách imatrikulovaných na pražských univerzitách, které vstoupily do služeb české a moravské šlechty. Někteří ze studentů a absolventů pražských univerzit se již ve středověku mohli zapojovat do výuky a výchovy šlechtických synů. Jistý Jan, který se zapsal ke studiu na právnické univerzitě, se objevuje jako „*pedagogus*“ v rodině Šternberků. Služebníkem Šternberků se stal i jistý „*Wenceslaus de Hradek, magister Johani de Sternberg*“, přičemž on i jeho pán byli zapsáni na právnické univerzitě.⁴⁶ Mistr Jindřich „z Libšic“ (ve skutečnosti z Hlubčic), první známý absolvent pražského vysokého učení, působil prokazatelně roku 1363 jako služebník a stálý spolustolovník (patrně vychovatel) knížete Václava II. Lehnického.⁴⁷ Imatrikulované osoby z pražských univerzit mohly vstoupit i do služeb šlechty mimo země Koruny české, jak dokládají případy Jana Ephingena de Finger, jenž je doložen jako „*pedagogus*“ a doprovod studenta Jiřího z Pappenheimu,⁴⁸ nebo mistra svobodných umění Miloty de Racedic, služebníka Leuchtenberků.⁴⁹ Nejen z Prahy, ale z dalších univerzit ve Svaté říši římské jsou známy případy, kdy společně se šlechticem-studentem či univerzitním mistrem žilo i jeho služebnictvo.⁵⁰ Truhlář a Šmahel se patrně správně domnívají, že učitelem synů Jiřího z Poděbrad mohl být mistr Václav z Chrudimi.⁵¹ Petra IV. z Rožmberka vychovával mistr Mikuláš z Budějovic, který jej i doprovázel na jeho cestě na boloňskou univerzitu, odkud společně prchli před morem do Tridentu.⁵² Vychovateli šlechtických dětí mohli být i absolventi cizích univerzit, např. tachovský rodák a držitel bakalářského gradu z Lipska František

šlechtických studentů na několika říšských univerzitách: Heidelberg (3,4 %), Kolín nad Rýnem (2,3 %), Erfurt (2,0 %), Vídeň (1,3 %) a Lipsko (0,8 %).

⁴⁵ W. RÜEGG – H. de RIDDER-SYMOENS (edd.), *A History Of The University In Europe*, I, s. 184–186.

⁴⁶ MUPr II/1, s. 33, 37; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 214, 523.

⁴⁷ *Monumenta Vaticana* III, s. 105–106; F. ŠMAHEL, *Alma mater Pragensis*, s. 89–90.

⁴⁸ MUPr II/1, s. 62; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 239.

⁴⁹ MUPr II/1, s. 38; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 376–377.

⁵⁰ W. RÜEGG – H. de RIDDER-SYMOENS (edd.), *A History Of The University In Europe*, I, s. 198.

⁵¹ Josef TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, Praha 1892, s. 47–48, pozn. 4; F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 34.

⁵² Státní oblastní archiv v Třeboni – oddělení Třeboň, fond Historica Třeboň, 1216–1659 (1696), i. č. 3812, sign. 3151. Dostupné online: <<https://digi.cesearchivy.cz/115426>> [20. 8. 2025]; František PALACKÝ (ed.), AČ VI, Praha 1872, s. 172. Preceptor (snad i univerzitně vzdělaného) Matouše z Domaslavi (z Chlumčan?) měl s sebou při studiích v Lipsku i Bohuslav ze Švamberka, viz Jaroslav ČECHURA, *Švamberkové v proměnách pěti století*, Praha 2023, s. 116–118.

Schneittel byl vychovatelem Zikmunda Hasištejnského z Lobkovic. Zcela výjimečný je případ zahraničního univerzitního učenice mistra Girolama Balbiho z Benátek, učitele Jindřicha, syna Jana ze Šelmberka. Balbi kromě toho přednášel i na pražské univerzitě, z Čech odešel patrně roku 1501 do Uher.⁵³ Absolventi pražské univerzity vystupují pak poměrně často ve službách šlechty až od 16. století, nejčastěji jako vychovatelé dětí.⁵⁴ Jiným případem jsou církevní služebníci šlechty, u nichž však není jisté, zda rovněž nepůsobili jako pedagogický doprovod svých pánů. Na univerzitě byl imatrikulován Mikuláš ze Smržnice, kaplan Jindřicha z Rožmberka,⁵⁵ stejně tak i kaplan pánů z Kunštátů na hradě Boskovice Martin z Holešova.⁵⁶ Pernštejnský úředník a písař Burian Bakalář (po nobilitaci roku 1531 známý jako Burian Svítkovský ze Škudel) dosáhl patrně vzhledem ke svému přízvisku rovněž nižšího univerzitního gradu.⁵⁷ Šlechta zaměstnávala ovšem i absolventy jiných než domácích univerzit, což je případ rožmberských kancléřů Václava z Krumlova, absolventa univerzity v Padově, nebo Václava z Rovného, absolventa vídeňské univerzity. Václav z Krumlova vytvořil nedochovaný oslavný spis o Menhartovi z Hradce. Zůstává otázkou, zda psal sám ze své vůle či na základě objednávky pánů z Hradce.⁵⁸ Oproti tomu Martin z Tišnova, který sepsal oslavné spisy o Tasovi z Boskovic a Tovačovských z Cimburka patrně není totožný se svým jmenovcem, absolventem pražské univerzity a pozdějším děkanem artistické fakulty.⁵⁹ Za husitských válek se objevují letmé zmínky o mistru Borotínovi jakožto lékaři karlštejnského purkrabího Tluksy z Buřenic.⁶⁰ Jistý mistr Mikuláš, kanovník pražského kostela, dával na počátku 16. století Jindřichovi ze Švamberka rady, kterak se ochránit před morem. Zda se však jednalo o Švamberkova lékaře, není jasné.⁶¹ Ve službách Kostků z Postupic a Pernštejnů působil Jan Černý, lékař, bakalář svobodných umění a absolvent pražské univerzity.⁶²

⁵³ Martin HOLÝ, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500–1620)*, Praha 2011, s. 134–135, 286–287.

⁵⁴ Nejpodrobněji M. HOLÝ, *Ve službách šlechty*, s. 9–125.

⁵⁵ MUPr I/1, s. 317; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 419.

⁵⁶ MUPr II/1, s. 43; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 352.

⁵⁷ Vladimír HRUBÝ – Petr VOREL, *Burianova báseň a pozdně gotické Pardubice*, in: Zdeněk Beneš – Eduard Maur – Jaroslav Pánek (edd.), *Pocta Josefu Petráňovi*. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně, Praha 1991, s. 161–190.

⁵⁸ J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 23; Valentin SCHMIDT – Alois PÍCHA, *Das wissenschaftliche Leben und der Humanismus in Krummau im 15. Jahrhundert*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 42/1, 1904, s. 61–78; H. GROSS, *Václav z Rovného*, s. 193–199; Josef HEJNÍČ, *Knihovna Václava z Rovného jako historický pramen*, in: Josef Polišenský – František Šmahel (edd.), *Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory*. Sborník prací k 500. výročí českého knihtisku, Praha 1970, s. 169–189; Karel PLETZER, *Dobrovolné vyhnanství Václava z Rovného v Č. Budějovicích*, Jihočeský sborník historický 40/3, 1971, s. 149–152; F. ŠMAHEL, *Humanismus*, s. 43; Robert ŠIMÚNEK, *Správní systém šlechtického dominia v pozdním středověku. Rožmberská doména 1418–1472*, Praha 2005, s. 459.

⁵⁹ Kamil BOLDAN, *Písař a tiskař Martin z Tišnova*, Studie o rukopisech 42, 2012, s. 7–31; M. HOLÁ – M. HOLÝ a kol., *Profesoři*, s. 459 (autorka hesla Mlada Holá).

⁶⁰ Josef PELIKÁN (ed.), *Účty hradu Karlštejna z let 1423–1434*, Praha 1948, s. 104; srov. František Michálek BARTOŠ, *Chronicon veteris collegiati Pragensis*, Časopis Musea Království českých 98, 1924, s. 260–267, zde s. 265, pozn. 29; TÝŽ, *Doktor Jan z Borotína a kronika starého kolegiátu*, s. 42.

⁶¹ Státní oblastní archiv v Třeboni – oddělení Třeboň, fond Historica Třeboň, 1216–1659 (1696), inv. č. 4534, sign. 3787. Dostupné online: <<https://digi.ceskaarchivy.cz/392152>> [20. 8. 2025]; Josef KALOUSEK (ed.), *AC XV*, Praha 1896, s. 158–160.

⁶² Gustav GELLNER, *Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby jagellovské*, Praha 1935, např. s. 35–36, 54 a jinde; David TOMÍČEK, *Víra, rozum a zkušenost v lidovém lékařství pozdně středověkých Čech*, Ústí nad Labem 2009, s. 84.

3. Vzájemná interakce mezi šlechtou a univerzitou

Jak již bylo nadneseno v úvodu tohoto příspěvku, třetím poznatelným okruhem vztahů mezi šlechtou a pražskými univerzitami je jejich vzájemná interakce. Ke stykům mezi šlechtou a univerzitou docházelo již v jejich počátcích, neboť některé z majetků univerzity, které pro ni získal její kancléř Arnošt z Pardubic, byly původně majetky šlechtickými. Jednalo se o statky Epíka z Hrádku, bratří Henzlina a Hynka z Dubé a Hrocha z Přílučí a Hořiněvsi, které byly posléze vloženy do desek zemských. V souvislosti s ručením, že věc skutečně proběhne, se objevují jména Ješka z Kolovrat, Čeňka Krušiny z Lichtenburka a Matěje z Plešnic.⁶³ V průběhu 15. století získala kolej Českého národa plat z Obědovic u Hradce Králové, ovšem někdejší šlechtický vlastník Vilém Vrbata z Mečkova plat zadržoval. Roku 1519 tak univerzita uzavřela s novým držitelem Janem Turským z Dřevěnice smlouvu ohledně dalších platů a doplatku za předchozího vlastníka vsi.⁶⁴ Ze sklonku středověku známe případ, kdy univerzita zakoupila majetek šlechtice, totiž dvůr v Roztylech, který byl do roku 1524 v držení Hynka Svatopolského z Jablonné, karlístejnského hejtmána. Ten univerzitě současně s dvorem prodal všechny s držbou související starší listiny.⁶⁵ Rovněž movitý majetek univerzity souvisí s českou šlechtou, a to zejména základ knižního fondu Karlovy koleje, který tvořila knihovna kanovníka a člena rodu pánů ze Švamberka, Viléma z Lestkova. Tu roku 1370 zakoupil a univerzitě daroval Karel IV.⁶⁶ Šlechta a univerzitní mistři se vzájemně setkávali během různých příležitostí. Roku 1408 došlo k blíže nespecifikovanému konfliktu, během nějž neznámý student zranil panoše „Kassatu“, působícího ve službách Zdeňka z Labouně, rektora tří fakultní univerzity a člena rytířského rodu. Rektor si útok na svého panoše nenechal líbit a studenta zpolíčkoval. Tentýž Zdeněk byl později zatčen, odevzdán arcibiskupskému soudu a mučen, ovšem dle Novotného tento trest souvisí spíše se Zdeňkovým příklonem ke straně krále Václava v době sporů s německými mistry.⁶⁷ Během jednání o vydání tzv. Dekretu kutnohorského, který se týkal úpravy hlasů na univerzitě, rozhodovala kromě krále za přítomnosti představitelů univerzity i šlechta. Rozhodnutí krále Václava vydat dokument zřejmě ovlivnili Lacek z Kravař, Petr Zmrzlík ze Svojšína a písař či správce urbury „Mikuláš“, pod jehož jménem se může skrývat šlechtic Mikuláš Chudý z Lobkovic nebo pražský měšťan Mikuláš Augustinův z Prahy, zvaný Bohatý.⁶⁸

⁶³ Josef EMLER (ed.), *Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých*, I, Praha 1870, s. 424; W. W. TOMEK, *Děje university pražské*, s. 14–15.

⁶⁴ AUK, f. Listiny II, sign. II/117. Srov. Mlada HOLÁ, *Studentské koleje pražské univerzity v pozdním středověku. Dějiny – správa – úřední písemnosti (do roku 1622)*, Praha 2017, s. 111.

⁶⁵ AUK, f. Listiny II, sign. II/69–70.

⁶⁶ *Kronika Beneše z Weitmile*, in: Josef EMLER (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum*, IV, Praha 1884, s. 541; Josef BEČKA – Emma URBÁNKOVÁ, *Katalogy knihoven kolejí Karlovy university*, Praha 1948, s. 2–5; Ivan HLAVÁČEK, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích: příspěvek ke kulturním dějinám českým*, Praha 1966, s. 75, k Lestkovcovi Jiří JANSKÝ, *Páni ze Švamberka. Pětisetletá saga rodu s erbem labutě*, Domažlice 2006, s. 32–35.

⁶⁷ *Chronicon Bohemiae*, in: Konstantin HÖFLER (Hg.), *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen*, I, Wien 1856, s. 9, 11; Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení*, I/1, Praha 1919, s. 389–390; F. ŠMAHEL, *Pražské universitní studentstvo*, s. 68.

⁶⁸ Dekret je dochován ve formě notářsky ověřeného opisu z roku 1414: AUK, f. Listiny I, sign. I/68. Obecně s dalšími odkazy Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010; F. ŠMAHEL, *Alma mater Pragensis*, s. 206–207; k Lackovi z Kravař např. Václav ŠTĚPÁN, *Osobnost Lacka z Kravař*, I, *Lackův politický vzestup*, Časopis Matice moravské 110/2, 1991, s. 217–238; II, *Na vrcholu politické dráhy*, tamtéž 112/1, 1993, s. 11–41; nověji T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 180–224; k Mikulášem Chudým J. PANÁČEK, *Mikuláš Chudý z Újezda – první*

V době před husitskými válkami máme několik ojedinělých dokladů podpory univerzitních studentů ze strany šlechty.⁶⁹ Je poměrně dobře zmapováno, že intenzivní styky udržoval se šlechtou Jan Hus, mistr pražské univerzity a její rektor v roce 1409, který souběžně působil jako kazatel v pražské Betlémské kapli. Jeho kázání byla patrně navštěvována královnou Žofií a zcela určitě představiteli dvora krále Václava IV., převážně z řad nižší šlechty, včetně jejich manželek.⁷⁰ Během roku 1411 se česká i cizí šlechta angažovala rovněž ve sporech mezi univerzitou a pražským arcibiskupem Zbyňkem Zajícem z Házmburka.⁷¹

Mezi šlechtou nalezl mistr Jan Hus své zastánce a přátele již v čase svých konfliktů s vysoce postavenými představiteli církve, odmítajícími na univerzitě učení Jana Viklefa. Vyjma Husova žáka a kolegy z univerzity Zdislava ze Zvířetic se jednalo např. o Jindřicha Lefla z Lažan, Voksu z Valdštejna, Jana Sádla ze Smilkova, Jana Kepku z Chlumu, Mikuláše Divůčka z Jemniště nebo Petra Zmrzlíka ze Svojšína.⁷² Je známo i několik listů na Husovu obranu, sepsaných údajně šlechtou v průběhu roku 1410. Jejich pravost je ovšem zpochybňována. Zvláště problematizován bývá list, údajně odeslaný Janem z Michalovic, který Husovým příznivcem nebyl.⁷³

V době Husova vynuceného odchodu z Prahy mu poskytli na svých hradech útočiště Jindřich Lefl z Lažan a Ctibor a Jan z Kozího.⁷⁴ Když byl Jan Hus předvolán ke koncilu

Lobkovic, s. 31–46; srov. Václav CHALOUPECKÝ, *Kdo vymohl Čechům dekret Kutnohorský?*, Český časopis historický 48/49, 1947/48, s. 14–29.

⁶⁹ Josef EMLER (ed.), *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim*, VI, Prague 1883, s. 26, 226; srov. J. M. KLASSEN, *The Nobility and the Making of the Hussite Revolution*, s. 103.

⁷⁰ Z žen navštěvovaly Betlémskou kapli Anna z Frymburka, manželka Petra Zmrzlíka ze Svojšína, Anna z Mochova, matka Prokopa z Ústí, Eliška z Kravař, manželka Jindřicha z Rožmberka, dále Anna Zajícová z Házmburka, manželka donátora Betlémské kaple Jana z Milheimu, Petra z Řičan (snad sestra Diviše z Řičan) a neznámé manželky Jana z Chlumu, Jindřicha Škopka z Dubé a Jindřicha Lefla z Lažan, viz Anna CISAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ, *Posluchačky v kapli Betlémské*, Praha 1947, s. 23–24; k Anně z Frymburka Tomáš VELIMSKÝ, *Páni ze Svojšína: Rod velmožů, pánů a rytířů z povodí Mže*, Praha 2013, s. 82, srov. František ŠMAHEL, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 154–155, k Petře z Řičan Jan BOUKAL, *Páni z Řičan do roku 1420. Studie k počátkům rodu erbu trojlistu*, Studie a zprávy. Historický sborník pražského okolí 10/1, 2022, 9–54, zde s. 26–27.

⁷¹ Srov. AUK, f. Listiny I, sign. I/62–63. Kromě Lacka z Kravař se v této souvislosti objevují jména např. polsko-uherského šlechtice a sedmihradského vévody Stibora ze Stiborč, Václava z Donína, Petra Zmrzlíka ze Svojšína, další členové královské rady přitiskli své pečeti k listině I/63; z osob na pomezí mezi šlechtou a měšťany Mikuláš Augustinův (jako „Mikuláš z Vožic“).

⁷² František ŠMAHEL, *Husitská revoluce*, II, *Kořeny české reformace*, Praha 1993, s. 246, 253, 309, 335; k Voksovi August SEDLÁČEK, *Příčinky k životopisu M. Jana Husi (část 2)*, Český časopis historický 30/3, 1924, s. 546–560, zde 554–555; k Sádlovi Silvie VANČUROVÁ, *Jan Sádlo ze Smilkova: kariéra králova milce*, Husitský Tábor 19, 2015, s. 181–224. K dalším viz níže.

⁷³ Božena KOPIČKOVÁ – Anežka VIDMANOVÁ (edd.), *Listy na Husovu obranu z let 1410–1412*, Praha 1999, s. 47, 49–51; Aleš POŘIZKA, *Listy na obranu Husovu ze 12. září až 2. října 1410. Konec druhé legendy?*, Český časopis historický 99/4, 2001, s. 700–724. K Janovi z Michalovic srovnej Zdeněk BERAN, *Poslední páni z Michalovic: Jan IV. († 1435/1436) a Jindřich II. († 1468)*, České Budějovice 2010, s. 22.

⁷⁴ K Leflovi Viktor POHANKA, *Cesta Husova ochrání do služeb Zikmunda Lucemburského: poznámky ke dvorské kariéře Jindřicha Lefla z Lažan*, *Historica Olomucensia* 41, 2012, s. 119–141; TÝŽ, *Jindřich Lefl z Lažan: reinterpretace jedné politické kariéry*, Husitský Tábor 19, 2015, s. 127–148; TÝŽ, *Jindřich Lefl z Lažan, Husův dobrodinec, nebo Zikmundův služebník?*, *Otázky z historie*, I, Hus – osobnost napříč staletími, Rakovník 2016, s. 65–78. K otázce pobytu Husa na Leflově hradě Krakovci, některými historiky zpochybňovanému, nejlépe David KOZLER, *Jan Hus a hrad Krakovec. K historicitě pobytu a počátkům místní husovské tradice*, Husitský Tábor 23–24, 2019, s. 29–87. K Janovi z Kozího Roman CIKHART, *Rod Kozských z Kozího*, *Jihočeský sborník historický* 8/3–4, 1935, s. 86–88; Eduard MAUR, *Chelčičtí plebáni 1357–1420*, in: Ivan Hlaváček – Jan Hrdina – Jan Kahuda – Eva Doležalová, *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, 259–270, zde s. 263; k Divůčkovi Ondřej SCHMIDT, *Vikáři a hejtmani krále Zikmunda na severu Benátska (1411/12–1420)*, *Studia mediaevalia Bohemica* 7/1, 2015, s. 81–113. Příspěvek

v Kostnici, doprovod mu zajistili šlechtici Jan Kepka z Chlumu a Václav z Dubé na Lištně, k nimž se připojil Jindřich Lacembok z Chlumu.⁷⁵ Svým šlechtickým přátelům pak Hus adresoval některé ze svých kostnických listů.⁷⁶ Šlechtické přátele a podporovatele měli ovšem i další univerzitní mistři – Jeroným Pražský našel oporu ve Voksovi z Valdštejna a z kostnického vězení psal Lackovi z Kravař, Bočkovi z Kunštátu a Čenkovi z Vartenberka,⁷⁷ patronem Prokopa z Plzně a Křišťana z Prachatic byl Menhart z Hradce,⁷⁸ za příznivce Jana z Jesenice lze považovat Petra Zmrzlíka ze Svojšína.⁷⁹ Styky s mistrem Janem z Příbrami mohl udržovat Jakoubek z Vřesovic, doložen je ovšem pouze Příbramův pobyt v Jakoubkem ovládaném Žatci za husitských válek a jeho preposlání listu o synodě v Kutné Hoře roku 1443.⁸⁰ Počátkem července 1415 se snažil u Lacka z Kravař nalézt zastání rektor Brikcius z Budína, který mu žaloval, že v Olomouci upálili 2 studenty pražské univerzity.⁸¹

Se šlechtou spřízněná skupina univerzitních mistrů měla svého zastánce především v osobě Čenka z Vartenberka. Ten mimo jiné společně s Bočkem z Kunštátu a Vilémem ze Zvířetic v říjnu 1414 sděloval králi Zikmundovi, že arcibiskup Konrád z Vechty neviní Jana Husa z kacířství a snažil se přimluvit se za možnost Husova veřejného slyšení na koncilu. Za skrytého iniciátora tohoto listu lze snad považovat Zdislava ze Zvířetic, je však možné, že nikdy nebyl odeslán, jak se domníval Šmahel.⁸²

Klíčovým rokem, který determinoval vztahy univerzity a šlechty v českých zemích, byl rok 1415. Upálení Jana Husa vyvolalo u české šlechty velkou nevoli. Již předtím, v čase

Martina Šandery o Divůčkovi, přednesený na konferenci Kutná Hora a husitství v roce 2022, dosud nebyl vydán.

⁷⁵ K nim souhrnně August SEDLÁČEK, *Něco o Husových průvodcích do Kostnice*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 29, 1921, s. 49–61, ke Kepkovi Jaroslav PANAČEK, *Jan Kepka z Chlumu na Svojkově, průvodce Husův do Kostnice: věnováno 600. výročí mučednické smrti Mistra Jana Husa*, Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska 24, 2015, s. 209–219; k Lacembokovi Jiří JUROK, *Jindřich Lacembok z Chlumu. Od purkrabího markraběte Prokopa k průvodci Jana Husa v Kostnici a husitovi: na paměť 600. výročí upálení M. Jana Husa*, Vlastivědný věstník moravský 67/3, 2015, s. 209–215, k Václavovi z Dubé Ol'ga KONÍČKOVÁ, *Václav z Dubé, přítel Jana Husa a radca Žigmunda Luxemburského*, diplomová práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2017. Přestože Hus tyto osoby nazývá svými přáteli, je otázkou, nakolik jimi skutečně byli, neboť k jeho doprovodu do Kostnice byli pověřeni a v čase husitských válek je nacházíme na straně Zikmundově.

⁷⁶ Srov. Václav FLAJŠHANS (ed.), *Jan Hus, Listy z Kostnice (1414–1415)*, III, Praha 1915.

⁷⁷ František ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského: zpráva o výzkumu*, Praha 2010, s. 56, 59, 310–311.

⁷⁸ Jaroslav PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně. Příspěvek k vývoji konservativní strany husitské*, Praha 1927, s. 7, 48, 62–64, 83, 215; roku 1433 byl mistr Příbram Menhartovým tlumočníkem při jednání s koncilními legáty, s. 205; zejména na brněnském sněmu roku 1435 se objevuje mistr Prokop jako Menhartův důvěrník, s. 185.

⁷⁹ T. VELÍMSKÝ, *Páni ze Svojšína*, s. 92–93; Pavla MATĚJKOVÁ, *Rod Zmrzlíků ze Svojšína v období pozdního středověku*, diplomová práce, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická Technické univerzity v Liberci, Liberec 2011, s. 58.

⁸⁰ Zdeněk NEJEDLÝ, *Prameny k synodám strany pražské a tábořské v letech 1441–1444*, Praha 1900, s. 20 a 42–44; Blanka ZILYNSKÁ, *Synody v Čechách 1440–1540. Proměny synodální praxe v Čechách v kontextu vývoje synodality v Evropě*, disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2008, s. 135–136; Jan BOUKAL, *Jakoubek z Vřesovic († 1462): Cesta chudého moravského rytíře k vládě nad severozápadními Čechami*, České Budějovice 2016, s. 64. O stycích mezi Vřesovcem a mistrem Příbramem uvažoval i F. M. BARTOŠ, *Chronicon veteris collegiati Pragensis*, s. 264.

⁸¹ František PALACKÝ (ed.), *Documenta mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia, annis 1403–1418 motas illustrantia*, Pragae 1869, s. 561–562; P. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 220–221, uvažuje, že tento dopis motivoval Lacka k připojení pečeti ke stížnému listu.

⁸² AUK, f. Listiny I, sign. I/70. Srov. Jiří KEJŘ, *Mistři pražské univerzity a kněží tábořští*, Praha 1981, s. 14; Ivana RAKOVÁ, *Čeněk z Vartenberka (1400–1425): příspěvek k úloze panstva v husitské revoluci*, Sborník historický 28, 1982, s. 57–99; zde s. 61–65; F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 153.

Husova uvěznění, vznikaly kolektivní stížnosti, přičemž jeden z takovýchto listů, adresovaný českým dvořanům krále Zikmunda, se uchoval v univerzitním archivu.⁸³ Vrcholem pak bylo sepsání protestních listů více než 450 příslušníků české a moravské šlechty, které byly zaslány kostnickému koncilu (2. září), a ustavení jednoty české husitské šlechty, jímž se mimo jiné uděluje zvláštní postavení pražské univerzitě. Mezi moravskými pány, odsuzujícími jednání koncilu, byl i někdejší rektor pražské právnické univerzity Jošt Hecht z Rosic. Česká a moravská šlechta svým prohlášením uznala moc biskupů nad kněžími v otázkách jurisdikce, ale v případě, že by byl kněz obviněn z šíření bludů, měli situaci posuzovat rektor, doctři a mistři univerzity. Univerzita kromě autoritního postavení u šlechty ve věroučných otázkách však svými vztahy s jejími představiteli spíše ztrácela a stávala se na šlechtě postupně závislou. Za iniciátora intenzivních vztahů mezi mistry a šlechtou a patrně též autora textu stížného listu lze s velkou pravděpodobností označit mistra Jana z Jesenice. V souvislosti s protestními listy je ovšem nutno připomenout, že existovalo větší množství šlechticů (převážně ze severních a západních Čech), kteří se k protestu nepřipojili a v čase husitských válek je nacházíme v tábore krále Zikmunda.⁸⁴ Roku 1417 unesl Čeněk z Vartenberka světicího biskupa Heřmana na svůj hrad Lipnici, kde došlo k vysvěcení husitských kněží, což posléze část univerzitních mistrů navzdory zneplatnění aktu Konrádem z Vechty schvalovala.⁸⁵

V době nefungování univerzity za husitských válek sloužila Karlova kolej (Karolinum) jako místo konání zemského sněmu, kde se shromažďovali představitelé šlechty a měst, snad i společně s univerzitními mistry. Významným setkáním šlechty a univerzitánů bylo tzv. hádání v domě u Zmrzlíků, které se původně rovněž mělo odehrát v Karolinu.⁸⁶ Představitelé utrakvistů na chebském jednání, předcházejícím disputacím na basilejském koncilu, byli rovněž šlechtici a představitelé kléru, z nichž někteří měli vazby na univerzitu.⁸⁷ Z doby husitských válek je doložen i kuriózní případ hádky mezi husitským šlechticem Zikmundem z Řepan a pražskými univerzitními mistry ve věroučných otázkách.⁸⁸

⁸³ AUK, f. Listiny I, sign. I/71, list pečeti Pavel z Jenštejna, Jan a Jindřich z Vlašimi, Jan z Dubé, Diviš a Bartoš z Řičan, Aleš Hříč z Pozdně a Jan Hříč řečený Kekule ze Stradonic.

⁸⁴ University of Edinburgh, Library Heritage Collections, Box: Coll-1698. Bohemian Protest. Dostupné online: <<https://archives.collections.ed.ac.uk/repositories/2/resources/85819>> [20. 6. 2025]; AČ III, s. 193–195; *Documenta mag. Joannis Hus*, s. 590–593; Václav NOVOTNÝ, *Hus v Kostnici a česká šlechta: poznámky a dokumenty*, Praha 1915; Bohdan ZILYNSKYI, *Česká šlechta a počátky husitství (1410–1415)*, Jihočeský sborník historický XLVIII/1, 1979, s. 52–65; nověji Petr ČORNEJ – Aleš KNÁPEK – Ladislav MACEK – Pavel ROUS, *Stížný list české a moravské šlechty proti upálení Mistra Jana Husa 1415–2015*, Okrouhlice 2015; Jiří KEJŘ, *Husitský právník m. Jan z Jesenice*, Praha 1965, s. 90–91; též, *Mistři pražské univerzity a kněží táborští*, s. 7.

⁸⁵ Jan ROKYTA, *Vysvěcení husitských kněží na hradě Lipnici v historické perspektivě*, in: Petr Elbel – Libor Jan – Jiří Jurok (edd.), *Z počátků husitské revoluce: k výročí svěcení husitských kněží na Lipnici v roce 1417*, Brno 2019, s. 117–128; Blanka ZILYNSKÁ, *Svěcení kleriků podobojí na Lipnici v březnu 1417*, in: Lucie Doležalová – Karel Pacovský (edd.), *Lipnická bible. Štít víry v neklidných časech pozdního středověku*, Okrouhlice 2021, s. 264–277; I. RAKOVÁ, *Čeněk z Vartenberka*, s. 66.

⁸⁶ Vavřinec z BŘEZOVÉ, *Kronika husitská*, ed. Jaroslav GOLL, *Fontes Rerum Bohemicarum V*, Praha 1893, s. 452–465.

⁸⁷ Srov. Bohdan KAŇÁK, *Soudce chebský – mikrohistorie vzniku, diplomatický rozbor a edice předběžné dohody husitů s basilejským koncilem z roku 1432*, Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci 11 (30), 2002, s. 109–157; Adam PÁLKA, *Husitské poselstvo, projev Pax vobis, šestice stručných vzpomínek: (staro)nové poznatky k chebskému jednání z května 1432*, Český časopis historický 118/1, 2020, s. 7–45.

⁸⁸ Vavřinec z BŘEZOVÉ, *Kronika husitská*, s. 430–431; Josef MACEK, *Tábor v husitském revolučním hnutí*, II, Praha 1955, s. 324–325; k osobě Zikmunda z Řepan Jaroslav KOS, *Rakovnicko v husitském revolučním hnutí*, Praha 1974, s. 50–57.

Roku 1442 řešili Jan mladší z Rabštejna a Matyáš z Chlumčan spor mezi mistrem Janem Příbramem a Oldřichem z Valdeka, zastupujícím svou manželku Annu. Spor se týkal užívaní vinice na Věnečku. Oldřich měl po sklizni úrody předat vinici Příbramovi a tato vinice již měla nadále patřit k Betlémské kapli.⁸⁹ Výsledkem společného úsilí pána a purkrabího Pražského hradu Děpolta z Rýzemberka a mistrů Prokopa z Plzně a Jana z Příbrami bylo ukončení vzájemných sporů a usmíření Starého a Nového města pražského roku 1448.⁹⁰

Významnou událostí, při níž došlo k prolnutí šlechtického a univerzitního světa v pohusitském období, byla promoce absolventa artistické fakulty pana Benedikta (Beneše) z Valdštejna a Vranova. Promoce se účastnili šlechtici Jindřich a Hynek z Poděbrad, synové nově zvoleného krále šlechtického původu, Jiřího z Poděbrad. U příležitosti promoce pronesl mistr Mikuláš z Ledče oslavnou řeč na krále Jiřího.⁹¹ Jiřího a jeho syna Viktorina pak o několik let později ve svém zápisu v Liber decanorum oslavil mistr Václav z Chrudimi.⁹² Nejen pro šlechtu se v „husitském století“ univerzita stala jakousi autoritou v církevních otázkách, což dokládá Šmahel na příkladu dvou listů, které jí zaslal Jan Zajíc z Házmburka, předák katolické šlechty.⁹³ Se zástupci šlechty často komunikoval univerzitní mistr Václav Koranda, ovšem nikoliv z pozice mistra, nýbrž jako představitel utrakvistické konzistoře.⁹⁴

Jinou rovinou vzájemných vztahů bylo donátorství. Vrátime-li se opět k počátkům univerzity, pak byli jejími hlavními donátory univerzitní kancléři, tedy pražští arcibiskupové, nezřídka urozeného původu. Ti však sponzorovali pražské vysoké učení z jiné pozice nežli šlechtické. Již první z kanclérů, Arnošt z Pardubic z rodu pánů z Hostýně a Starých Hradů, měl být sám v mládí studentem na univerzitách v Bologni a Padově, a v důsledku toho si jistě dobře uvědomoval potřebu podpory univerzity.⁹⁵ Mezi nejstarší známé šlechtické donátory univerzity lze řadit Jana z Milheimu, původem slezského rytíře, svázaného sňatkem s českou šlechtou a působícího ve službách krále Václava IV. Tento rytíř založil Betlémskou

⁸⁹ AUK, f. Listiny II, sign. II/54.

⁹⁰ Wacław Władiwoj Tomek, *Dějepis města Prahy*, VI, Praha 1885, s. 161; Rudolf Urbánek, *Věk Poděbradský*, II, (České dějiny III/2), Praha 1918, s. 270; J. Prokeš, *M. Prokop z Plzně*, s. 139.

⁹¹ Bohumil Ryba, *Ozvuč královské volby Jiříkovy na universitě Karlově. Řeč mistra Mikuláše z Ledče 27. VI. 1458*, Časopis Matice moravské 67/3–4, 1947, s. 308–323. O Benešovi z Valdštejna viz případová studie v příloze tohoto článku.

⁹² *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*, I/2, Pragae 1832 (dále jen MUPr I/2), s. 102–114; J. Truhlář, *Počátky humanismu*, s. 47–48; F. Šmahel, *Humanismus v době poděbradské*, s. 63.

⁹³ Jaroslav Bidlo (ed.), *Akty jednoty bratrské*, II, Brno 1923, s. 132–148. Je však otázkou, zda tyto listy ve skutečnosti nepsal Václav Koranda. Srovnej F. Šmahel, *Alma mater Pragensis*, s. 534.

⁹⁴ Jindřich Marek, *Václav Koranda mladší. Utrakvistický administrátor a literát*, Praha 2017, např. s. 40, 45, 71–76, 81–86, 100–102, 135.

⁹⁵ K pražským arcibiskupům nejnověji souhrnně Jiří Kuthan, *Pražští biskupové a arcibiskupové: zakladatelé, stavebníci a objednavatelé uměleckých děl (973–1421)*, Praha 2023, k jednotlivým arcibiskupům a jejich vztahům k univerzitě např. Zdeňka Hledíková, *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel a rádce*, Praha 2008, k jeho studiu zejména s. 21; Táž., *Jan Očko z Vlašimi: první český kardinál a rádce Karla IV.*, Praha 2024; Ruben Ernest Weltsch, *Archbishop John of Jenstein (1348–1400): Papalism, Humanism and Reform in Pre-hussite Prague*, Haguer 1968; Martin Musílek, *Z měšťanského domu na panovnický dvůr: potomci Jana z Kamenice a Olbramovici ve službách Lucemburků a církve*, Mediaevalia Historica Bohemica 20/2, 2017, s. 85–115 (k Očkovi, Jenštejnovi a Olbramovi); František Xaver Stejskal, *Zbyněk Zajíc z Hasenburka: příspěvek k životopisu šestého arcibiskupa Pražského, jeho činnost a synody v r. 1403 a 1404*, Praha 1914; M. Říhová, *Dvorní lékař posledních Lucemburků*; Jiří Štočes, *Původ a studium bratří Konráda a Konstantina z Vechty*, Mediaevalia Historica Bohemica 14/2, 2011, s. 91–112. Srov. Karel Hrdina (ed.), *Jan Campanus, Mecenáš Karlovy univerzity*, Praha 1949, s. 31.

kapli v Praze, obdařil ji platem z Újezdce u Unhoště a podřídil ji seniorům Karlovy koleje. V kapli byl donátor později pohřben.⁹⁶ Za zvláštní donaci univerzitě lze považovat darování kaple Božího těla koleji Národa českého. Dárce bylo tzv. bratrstvo obruče a kladiva, jehož členy byli šlechtici spjatí s královským dvorem, osoby duchovního stavu a pražští měšťané. K předání kaple došlo 28. června 1403 za účasti tří hejtmanů bratrstva, Zachariáše ze Svinář, Štěcha z Lopuce a Petra Kvasa ze Všenor, a představitelů univerzity (mezi nimi Jana Husa) a měšťanů.⁹⁷ Darovaná kaple se stala pohřebištěm univerzitních mistrů. Z let 1407 a 1413 jsou na přípisu k mladší listině dochovány zlomkovité zprávy o donacích univerzitním mistrům šlechtici Jindřichem z Valdštejna a Janem z Vartenberka.⁹⁸

Osoby šlechtického původu nacházíme i mezi donátory univerzitních kolejí, což není nijak ojedinělé ani ve světě. Kupříkladu některé koleje pařížské univerzity, jež vznikly jako šlechtické donace, byly z valné části osazeny studenty šlechtického původu. To je případ koleje de Dormans-Beauvais, kde nalézáme mezi studenty a pozdějšími donátory i příbuzného zakladatelského rodu, Filiberta de Montjeu.⁹⁹ V případě Prahy je v první řadě nutné vyzdvihnout postavu husitského hejtmana a bývalého studenta univerzity Matěje Laudy (od 19. století uváděn jako Louda) z Chlumčan. V období po husitských válkách se Louda zapojil do obnovy fungování své alma mater a roku 1451 daroval univerzitě svůj dům, který byl později znám jako „Loudova kolej“. Na odvádění platu koleji dohlížel na základě Laudova testamentu jiný šlechtic, Čeněk z Klinštejna.¹⁰⁰ Privilegia koleji potvrdil Jiří z Poděbrad na základě žádosti svého syna Viktorina z Minsterberka. Páni z Poděbrad, honosící se i titulem

⁹⁶ AUK, f. Listiny I, sign. I/28; František ŠEBEK, *Dějiny Pardubic*, I, Pardubice 1990, s. 59–60, 175–176, pozn. 4; František Michálek BARTOŠ, *Čechy v době Husově* (České dějiny II/6), Praha 1947, s. 54, 135, 154–155, 181, 213, za mecenáše univerzity jej považoval i J. KAMPANUS, *Mecenáši Karlovy univerzity*, s. 32. Náhrobek Milheima vydržel v kapli až do její demolice, srov. František HREJSA (ed.), *Betlémská kaple. O jejích dějinách a zachovalých zbytcích*, Praha 1922, s. 88; Bohumil RYBA, *Epitafy v kapli Betlémské*, Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-filologická 1951/4, 1952, s. 5.

⁹⁷ AUK, f. Listiny I, sign. I/16 (zakládací listina bratrstva); tamtéž, sign. I/55 (předání kaple bratrstva univerzitě); Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986, s. 425; Miloslav POLÍVKA, *K šíření husitství v Praze. (Bratrstvo a kaple Božího těla na Novém Městě pražském v předhusitské době)*, Folia Historica Bohemica 5, 1983, s. 95–118; Hana PÁTKOVÁ, *Bratrství ke cti Boží: poznámky ke kulturní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000, s. 16; Petr STANČÍK, *Kaple Božího Těla a Krve a Bratrstvo obruče s kladivem*, Horoměřice 2015. Petr Stančík je amatérský badatel a některé jeho výklady jsou poněkud svérázné, položil však základ prosopografii členů bratrstva, což ocenil Robert NOVOTNÝ (rec.), *Petr Stančík, Kaple Božího Těla a Krve a Bratrstvo obruče s kladivem*, Studia Mediaevalia Bohemica 10/2, 2018, s. 299–300; nejnověji Jan HRDINA, *Relikvie, odpustky, poutní odznaky: čtyři kapitoly z náboženského života lucemburské Prahy*, Praha 2017, s. 35–54; Jan BOUKAL, *Zdimír ze Sedlce, loketský purkrabí a hejtman Bratrstva obruče a kladiva*, Sokolovsko 13/1, 2022, s. 7–8.

⁹⁸ AUK, f. Listiny II, sign. II/110; M. HOLÁ, *Studentské koleje*, s. 76; M. HOLÁ – M. HOLÝ a kol., *Profesoři pražské utrakvistické univerzity*, kapitola Umírání, smrt a pohřby univerzitních mistrů, s. 228–231.

⁹⁹ Thierry KOUAMÉ, *Le Collège de Dormans-Beauvais à la fin du Moyen Âge: stratégies politiques et parcours individuels a l'Université de Paris (1370–1458)*, Leiden 2005; srovnej Blanka ZILYNSKÁ, *Z Burgundska až do husitských Čech: životní pouť Filiberta de Montjeu: opožděná reflexe biografické knihy*, Historie – Otázky – Problémy 3/2, 2011, s. 127–142, zde s. 129 a 132.

¹⁰⁰ Nejpodrobněji k jeho životu Vladimír HRUBÝ, *Matěj Louda z Chlumčan, husitský hejtman a autor starých letopisů českých*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1973; též, *Matěj Louda z Chlumčan, husitský hejtman města Písku*, Jihočeský sborník historický 47, 1978, s. 183–194; František Michálek BARTOŠ, *Z husitského a bratrského dějepisectví. Po stopách ztracené kroniky Matěje Loudy z Chlumčan*, Časopis Musea Království českého 94/1, 1920, s. 1–9, zde s. 6–9; Michal SVATOŠ, *Listiny k počátkům koleje Matyáše Loudy z Chlumčan*, AUC-HUCP 17/1, 1977, s. 71–96; M. HOLÁ, *Studentské koleje*, s. 152–160; srov. též J. KAMPANUS, *Mecenáši Karlovy univerzity*, s. 35–36, 59–60; k podobě Laudova jména Alena M. ČERNÁ, *Nectný Matěj Louda z Písku*, Naše řeč 87, 2004/1, s. 51–52.

knížat z Minsterberka, se posléze stali dědičnými ochránci této koleje.¹⁰¹ V roce 1465 se stal donátorem univerzity i jiný husitský válečník šlechtického původu, Václav Carda z Petrovic, který obdařil Nazaretskou kolej ročním platem 4 kop grošů (viz dále). Donátorkou Nazaretské koleje byla Anna, vdova po Oldřichu Medkovi z Valdeka a vnučka kramáře Kříže. Je ovšem znám i případ, kdy Nazaretská kolej odprodala svůj majetek šlechtici, a to plat z vesnice Hostovlice, který získal mezi lety 1480–1481 Slavata z Chlumu a Košumberka. Od téhož ovšem později zakoupila kolej jiný plat.¹⁰² Méně známým šlechtickým dobrodincem univerzity byl i Smil z Kostelce, který se pokoušel na základě svého kšaftu z roku 1451 založit novou kolej donací 20 kop z Děčan a Semče, ovšem ve výsledku žádná kolej nevznikla.¹⁰³ Nepřímo se šlechta zapojila i do jiných donací univerzitě, například když Jan Reček z Ledče učinil nadání jím nově založené koleji, k listině přivěsilo své pečeti hned několik významných šlechticů.¹⁰⁴ Je znám i případ, kdy plat z původně šlechtického majetku určený univerzitní koleji přešel opět do šlechtických rukou. Kramář Kříž zakoupil roku 1409 platy z Postupic a Bohušic od Viléma Kostky z Postupic pro studenty žijící v koleji královny Hedviky. V pozdějších desetiletích ovšem odvádění platu patrně vázlo, o čemž svědčí nedatovaný list z doby kolem roku 1470, v němž upomínali mistři Václav Vrbenský a Václav Koranda mladší služebníka Zdeňka Kostky z Postupic Markvarta z Nechanic, purkrabího na hrádku Odranci, aby byl koleji odváděn plat z Postupic. Zdeněk Kostka z Postupic ovšem někdy po roce 1472 převedl tento plat na Myšlín a ten posléze prodal Albrechtu Rendlovi z Oušavy.¹⁰⁵

V samotném závěru středověku se ve vztazích mezi univerzitou a šlechtou objevují i styky konfliktního rázu, a to nejen co se týče již zmiňovaného neplnění závazků vůči kolejím, ale došlo i k útokům na univerzitní majetek, např. když rytíř Jiřík Kopidlanský vypálil „studentům z koleje Rečkovy“ jejich ves Michli u Prahy.¹⁰⁶

¹⁰¹ Národní archiv, fond Archiv pražského arcibiskupství (1221–1525), sign. 59; František PALACKÝ (ed.), AČ I, Praha 1840, s. 300–306; M. HOLÁ, *Studentské koleje*, s. 158, o synech Jiřího z Poděbrad nejpodrobněji Ondřej FELCMAN – Radek FUKALA a kol., *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008.

¹⁰² M. HOLÁ, *Studentské koleje*, s. 124–125.

¹⁰³ Srov. Z. WINTER, *Děje vysokých škol pražských*, s. 15–16.

¹⁰⁴ AUK, f. Listiny II, sign. II/52, edice Michal SVATOŠ, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské univerzity*, AUC-HUCP 14/1–2, 1974, s. 140–151. Mezi pečeti se nacházeli Menhart z Hradce, Hanuš, Beneš a Jindřich z Kolovrat, Jindřich Berka z Dubé, Hynek Škoda z Valdeka, Jindřich Sup ze Šelmberka, Jan z Kunvaldu, Jan z Kralovic, Otík z Vřeskovice, Jan z Litovic a Přech z Kladna. Šlechta pečetila i listinu, v níž český národ přijímá Rečkův dar (sign. II/52) – Hanuš, Beneš a Jindřich Kolovratové, Jan z Kunvaldu, Otík z Vřeskovice, Jan Litevský ze Svinář a Přech z Kladna.

¹⁰⁵ Josef EMLER (ed.), *Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých*, II, Praha 1872, s. 359; Josef TEIGE (ed.), AČ XXVI, Praha 1909, s. 240–241; Karel BERÁNEK, *O knihách statut koleje královny Hedviky*, *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků* 10/1, 1993, 187–207, zde s. 191; Jindřich MAREK, *Nové písemnosti utrakvistické konzistoře a další dodatky k soupisu samostatných rukopisných zlomků v Národní knihovně ČR*, *Archivní časopis* 59, 2009, s. 27–49, zde s. 37–38; M. HOLÁ, *Studentské koleje pražské univerzity*, s. 96, 129; srov. KAMPANUS, *Mecenáši Karlovy univerzity*, s. 32–33, 56.

¹⁰⁶ František PALACKÝ (ed.), *Starý letopisové čestj od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibjka Pulkawy a Benesse z Hořowice, z rukopisů starých vydané*, Praha 1829, s. 288. Srov. J. PEŠEK, *Některé otázky dějin univerzity pražské jagellonského období*, s. 129.

Závěr

Se šlechtici se lze v souvislosti s pražskými univerzitami setkat jako se studenty, učiteli, podporovateli studentů i univerzitních pedagogů, ale i jako donátory a ochránci univerzitních kolejí. Pokusme se nyní shrnout, k čemu lze v rámci tematických okruhů stanovených v úvodu ve sledovaném prostředí dospět. Samotné hledání šlechticů na pražských univerzitách je poměrně obtížné a identifikovat šlechtice jako studenta může být nejednoznačné. Počty šlechticů mezi univerzitními pedagogy jsou v řádu pouhých jednotek. S větším množstvím šlechty se setkáváme pouze v případě krátce fungující právnické univerzity, kde i tak tvořila maximálně přibližně jednu dvacetinu studentstva. Nízké počty studujících z řad šlechty nejsou v rámci univerzit na území Svaté říše římské ničím výjimečným, jak jsme doložili v případě drobné srovnávací sondy se situací v cizině. Druhým tematickým okruhem, který jsme v úvodu stanovili, bylo uplatnění absolventů či někdejších studentů univerzit ve šlechtickém prostředí. Hledání absolventů neurozeného původu ve službách šlechty je rovněž obtížné, ba téměř nemožné. Přestože se ve službách šlechticů objevují osoby s přízvisky „bakalář“ či „mistr“, nemusí se nutně vždy jednat o držitele akademického gradu, nýbrž pouze o poukázání na jejich vzdělanost či odbornost (v případě „mistra“ se může jednat i o mistra řemesla, stavebního mistra apod.). Pozoruhodným jevem je, že se lze již ve středověku v případě šlechtického studenta setkat s jeho neurozeným preceptorem, který jej na studiích doprovázel. Třetí okruh rozebíral rozličné jiné formy interakce, ať již donace, nebo i vzájemné styky mezi šlechtou a univerzitními mistry. Zatímco výsledky předchozích sledovaných tematických okruhů vyznívají spíše negativně, sledování vzájemných vztahů – ať už jde o materiální či jinou podporu studentů, pedagogů a univerzitních institucí (kolejí, kaplí apod.), nebo o konflikty mezi šlechtou a univerzitami – nabízí do budoucna nové možnosti bádání, zejména při hledání míst vzájemného setkávání a komunikace. Zvláště jednofakultní kališnická univerzita se v průběhu své existence stala nejen vzdělávací, ale také společenskou a náboženskou institucí, která se postupně stávala pro šlechtu čím dál atraktivnější. Jak již bylo uvedeno, tento text si v žádném případě neklád za cíl představit téma vztahů v celé jeho komplexnosti, ale měl spíše naznačit možné badatelské směry a do budoucna i posloužit jako odrazový můstek k prohloubení studia této problematiky.

Příloha: Tři drobné případové studie

Šlechtic jako absolvent univerzity: Beneš/Benedikt z Valdštejna

Jedním z nejvýznamnějších šlechtických absolventů pozdně středověké jednofakultní univerzity v Praze byl Beneš z Valdštejna, známější pod latinizovanou variantou svého jména Benedikt.¹⁰⁷ Kromě toho, že se jednalo o studenta prominentního, nelze opomenout

¹⁰⁷ K němu nejlépe Antonín ROUBIC, *Benedikt z Valdštejna, olomoucký probošt a biskup v Pomořanech: Benedictus episcopus Caunicensis in Marchia*, Vlastivědný věstník moravský 44/1, 1992, s. 45–57; dále Friedrich BERNAU, *Benesch von Waldstein, Probst von Leitmeritz*, Mitteilungen des Nordböhmisches Excursion-Klub XV/1, 1892, s. 106–107; B. RYBA, *Ozvuk královské volby Jiříkovy na universitě Karlově*, s. 308–323; Petr HLAVÁČEK, *Proč biskup Benedikt z Valdštejna navštívil roku 1493 Kadaň?*, Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska a Kadaňska 38/3, 2006, s. 21–24, Jürgen PETERSOHN, *Waldstein, Benedikt von*, in: Erwin GATZ

ani jeho pozdější oslnivou církevní kariéru. Benedikt byl synem Henika IV. z Valdštejna a mládí strávil na hradě Vranov u Malé Skály.¹⁰⁸ Jeho cesta jej přivedla na pražskou artistickou fakultu, kde dosáhl nejprve bakalářského gradu a roku 1458 byl promován mistrem svobodných umění. Ačkoliv byla pražská univerzita v rukou utrakvistů, nikdo zde nebránil ve studiu katolíkům, což je patrně i Benešův případ. Jak již bylo zmíněno dříve, jeho promoce se účastnili synové Jiřího z Poděbrad, Jindřich a Hynek, promočním řečníkem byl Benediktův učitel Mikuláš z Ledče. Valdštejnova slavnostní promoce za účasti mladých Poděbradů byla považována za mimořádnou událost v dějinách univerzity a ještě v průběhu raného novověku byla mnohokrát připomínána.¹⁰⁹ Souběžně se studiem však již od roku 1455 zastával post probošta litoměřické kapituly.¹¹⁰ Benedikt si patrně dále rozšiřoval vzdělání na univerzitách v Boloni a Krakově, což nepřímě dokládají jím vlastnoručně pořízené opisy rukopisů z těchto univerzit.¹¹¹ Nejpozději v roce 1461 se měl stát olomouckým kanovníkem a roku 1464 proboštem tamtéž. Později v Olomouci dosáhl arcijáhenství, patrně však pomýšlel na obsazení úřadu olomouckého biskupa.¹¹² Roku 1465 získal Beneš coby litoměřický probošt dům v Litoměřicích.¹¹³ V listině z roku 1470 se tituluje jako „*Beneš z Valdštejna a z Šonberka* [= Šumperka], *olomucký a litoměřický probošt, na Chelmě a Brodinci nejvyšší správce*“.¹¹⁴ Vrcholem jeho církevní kariéry bylo obsazení úřadu biskupa kaminského (dnes Kamień Pomorski) v letech 1485–1498.¹¹⁵ I zde si rozšiřoval vzdělání, o čemž svědčí to, že se roku 1487 zapsal ke studiu na univerzitě v Greifswaldu.¹¹⁶ Navzdory svému pobytu v cizině neztrácel kontakt s českým prostředím. V letech 1491 a 1493 uskutečnil dva delší výjezdy do rodné země, kde vysvětil několik kostelů a vykonal

(Hg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648: Ein biographisches Lexikon*, Berlin 2023, s. 731–732; Bartoloměj PAPROCKÝ z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, II, *O stavu panském*, Olomvitiem 1593, s. LXXIX–LXXX (Paprocký považuje mistra Beneše a biskupa Benedikta za 2 osoby).

¹⁰⁸ O nadměrném užívání jména Heník u Valdštejnů viz Přemysl ŠPRÁCHAL, *Problematika genealogického zařazení několika Heníků z Valdštejna kolem roku 1400*, *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědná ročenka* 25, 2012, s. 13–42, k Vranovským Heníkům s. 27, 29, 32; k rodu dále A. SEDLÁČEK, *Hrady*, X, s. 329; Pavel KOUDELKA, *Páni z Valdštejna ve středověku (české větve)*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2007.

¹⁰⁹ MUPr I/2, s. 52, 61–62, 64; B. RYBA, *Ozvuk královské volby*, s. 308–323, o novověkých ohlasech promoce s. 312, edice promoční řeči 312–323.

¹¹⁰ Státní oblastní archiv v Litoměřicích, fond Kapitula v Litoměřicích, Listiny, sign. R 32. Regest dostupný online z: <<https://digi.soalitomeric.cz/digitalnibadatelna/permalink/DC7942ABE95511E28A4C782BCBB0ACF6>> [17. 7. 2025].

¹¹¹ A. ROUBIC, *Benedikt z Valdštejna*, s. 47, přinejmenším o krátkém pobytu na univerzitách svědčí konvolut manuskrptů z jeho vlastnictví, které jsou uchovány v Olomouci, v matrikách univerzit uveden není.

¹¹² Tamtéž, s. 47–48. Valdštejnovy kanonikáty ve Staré Boleslavi a v Praze, o nichž se zmiňuje J. PETERSOHN, *Waldstein*, s. 731, jsou nejisté.

¹¹³ Státní oblastní archiv v Litoměřicích, fond Kapitula v Litoměřicích, Listiny, sign. R 37. Regest dostupný online z: <<https://digi.soalitomeric.cz/digitalnibadatelna/permalink/DC7942AFE95511E28A4C782BCBB0ACF6>> [5. 12. 2025].

¹¹⁴ Zemský archiv Opava, Státní okresní archiv Šumperk, fond Archiv města Šumperk I, Listiny, inv. č. 4, sign. 22. Dostupné online: <<https://digi.archives.cz/da/permalink/198836758C8C11E690F400247EA230EE/de55e2a5c49d437e86b6a595af06fc73>> [17. 7. 2025].

¹¹⁵ Podrobněji J. PETERSOHN, *Waldstein*, s. 731–732; A. ROUBIC, *Benedikt z Valdštejna*, s. 50–53.

¹¹⁶ Ernst FRIEDLAENDER (ed.), *Aeltere Universitätsmatrikeln II, Universität Greifswald I*, Leipzig 1893, s. 98; J. V. ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách*, s. 118.

další církevní úkony.¹¹⁷ Roku 1498 rezignoval na svůj úřad a vrátil se domů. Zemřel roku 1505 v moravském Zábřehu, kde byl i pohřben.¹¹⁸

Beneš z Valdštejna nebyl zcela typickým studentem a absolventem pražské univerzity, jeho životní osudy, kariéra a kontakty s královskou rodinou se poněkud vymykají ve srovnání s jinými šlechtickými absolventy. Právě proto však o něm máme velké množství informací a je zajímavé sledovat, jakým způsobem jej studium ovlivnilo na celý život, neboť i po promoci v Karolinu se neustále vzdělával a získával tak společenské a intelektuální kontakty. Poněkud v rozporu s tím, s čím se mohl setkávat na kališníky ovládané univerzitě, je jeho touha po hromadění rozličných církevních prebend.

Šlechtic jako univerzitní mistr: Zdislav ze Zvířetic

Zdislav ze Zvířetic pocházel z rozrodu tzv. Markvarticů.¹¹⁹ Roku 1400 přijal společně se svým otcem a svými bratry v pražské katedrále nejnižší svěcení.¹²⁰ Roku 1403 se nechal zapsat ke studiu na pražské právnické univerzitě. Brzy z ní ale přešel na artistickou fakultu, kde byl jeho učitelem Jan Hus. Ten také u příležitosti udělení bakalářského gradu svému žákovi pronesl proslov.¹²¹ V roce 1410 byl Zdislav promován mistrem svobodných umění. Na fakultě ovšem zůstal i po svém absolutoriu i splnění povinnosti bienna.¹²²

Po vyhlášení klatby nad Janem Husem se stal jedním z jeho předních obhájců, což mělo i vzhledem k jeho společenskému postavení váhu. Vystupoval aktivně rovněž na obranu Viklefových knih, a dokonce dne 6. srpna 1410 veřejně obhajoval Viklefov spis *De universaliibus*.¹²³ To se doneslo až do Anglie, odkud zaslal předák lollardů John Oldcastle Voksovi z Valdštejna a Zdislavu ze Zvířetic povzbudivý list.¹²⁴ Roku 1411 se Zdislav zúčastnil

¹¹⁷ Doloženy jsou cesty po jižních a severních Čechách, viz A. ROUBIC, *Benedikt z Valdštejna*, s. 52–53; Robert ŠIMŮNEK – Roman LAVIČKA, *Páni z Rožmberka 1250–1520: jižní Čechy ve středověku. Kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, České Budějovice 2011, s. 178–184; P. HLAVÁČEK, *Proč biskup Benedikt z Valdštejna navštívil roku 1493 Kadaň*, s. 22–24.

¹¹⁸ O smrti a již v 16. století zaniklém náhrobníku B. PAPROCKÝ, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, II, *O stavu panském*, s. LXXX; A. ROUBIC, *Benedikt z Valdštejna*, s. 45, 53; J. PETERSOHN, *Waldstein*, s. 732.

¹¹⁹ O rodu August SEDLÁČEK, *Zvířetický z Vartemberka*, Ottův slovník naučný, XXVII, Praha 1908, s. 720; nověji David MÜLLER, *Petr ze Zvířetic*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2024, s. 6–13; o něm samotném František M. BARTOŠ, *Husův žák*, s. 3; M. HŮRKA, *Úloha české šlechty při transferu lollardského učení do Čech na konci 14. a počátkem 15. století*, s. 40–46; J. BOUKAL, *Zdislav ze Zvířetic*, s. 28–32. Tato podkapitola je stručným shrnutím tohoto článku.

¹²⁰ Antonius PODLAHA (ed.), *Liber ordinationum cleri 1395–1416*, Praga 1922, s. 61; Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Příspěvky místopisné. Klerikové z horního Pojizeří, svěcení v l. 1395–1415 (dokončení)*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 13/2, 1905, s. 67–69, zde s. 69; František Michálek BARTOŠ, *Hus jako student a profesor Karlovy university*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica II, 1958, s. 9–26, zde s. 20.

¹²¹ MUPr II/1, s. 50; MUPr I/1, s. 384; J. KEJŘ, *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 100; Jana NECHUTOVÁ a kol., *Mistr Jan Hus, učitel a kolega: promoční promluvy M. Jana Husa*, Brno 2021, s. 149–155.

¹²² MUPr I/1, s. 407, 409; F. M. BARTOŠ, *Hus jako student a profesor*, s. 21. Hus byl dlouho považován autorem úvodní promluvy (představení kandidáta promotorem) při Zdislavově mistrovské promoci, ovšem tuto tezi nedávno vyvrátila J. NECHUTOVÁ a kol., *Mistr Jan Hus*, s. 182. Husovo autorství textu není jisté a stejně tak nebyl „adresátem“ Zdislav, ale patrně jakýsi Jan; srovnej F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 83.

¹²³ Václav NOVOTNÝ (ed.), *M. Jana Husi Korespondence a dokumenty*, Praha 1920, s. 56–72; W. W. TOMEK, *Děje University pražské*, s. 170–171, 175; Vilém HEROLD, *Pražská univerzita a Wyclif*, Praha 1985, s. 159; M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 312–313; F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 85, 87, 99.

¹²⁴ V. NOVOTNÝ (ed.), *M. Jana Husi Korespondence a dokumenty*, s. 74–75; F. M. BARTOŠ, *Hus jako student a profesor*, s. 21.

Husova kvodlibetu.¹²⁵ Po upálení Jana Husa byl Zdislav společně se svými bratry Václavem a Petrem mezi signatáři protestního listu české a moravské šlechty.¹²⁶ Na počátku roku 1417 se Zdislav zúčastnil kvodlibetu mistra Prokopa z Kladrub.¹²⁷ Téhož roku vystřídal v úřadu rektora univerzity Jana Kardinála z Rejštejna. Jako rektor mimo jiné rozhodl spor o viklefské pojetí církve mezi Janem Vavřincovým z Račic a Šimonem z Tišnova na straně jedné a mistrem Pavlem z Prahy, který jim oponoval, ve prospěch prvních jmenovaných.¹²⁸

Koncem roku 1419 se měl stát Zdislav litoměřickým proboštem, ovšem reálně se této funkce ujal spíše až v průběhu následujícího roku. Jelikož se zastával v Litoměřicích roku 1420 utopených příznivců Husova učení a patrně měl s Litoměřickými i další spory, místní měšťané na probošství zaútočili a dobyli jej. Zdislav měl před hněvem Litoměřických uprchnout do Prahy a údajně zemřít roku 1427, jiné zdroje uvádějí, že z Litoměřic nebo z Prahy uprchnul do Saska, kde žil ještě v průběhu 30. let 15. století.¹²⁹

Stejně jako Beneš z Valdštejna nebyl zcela typickým šlechtickým studentem ani Zdislav ze Zvířetic; oproti svým kolegům z vyšších společenských vrstev spjatých s univerzitou vystupuje poněkud výrazněji. I v rámci rozrodu Markvarticů představuje Zdislav určitou anomálii, neboť zatímco jiní členové jeho rodu i vzdálenější příbuzní (např. Vartenberkové) zůstali věrni katolictví nebo obratně lavírovali mezi stranami a názory, intelektuálně zaměřený Zdislav, obdivovatel Viklefa a přítel Jana Husa, setrval patrně až do smrti při svém názorovém přesvědčení, jehož nabyl vlivem svého univerzitního studia a následného působení tamtéž. Opět můžeme říct, že právě díky tomu o něm máme větší množství zpráv.

Šlechtic jako donátor univerzity: Václav Carda z Petrovic

Jedním ze šlechticů s vazbou na univerzitu je postava husitského hejtmána Václava Cardy z Petrovic.¹³⁰ Vzhledem k množství Petrovic na území Čech nelze jednoznačně určit, odkud pocházel, s ohledem na jeho vazby na původně německý rod Renhardů/Remsů/Mühlhausenů držících statky v zázemí Prahy snad neuděláme chybu, označíme-li jej za

¹²⁵ Bohumil RYBA (ed.), *Magistri Iohannis Hus Quodlibet*, Praga 1948, s. 169–170 a 214; M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 315.

¹²⁶ V. NOVOTNÝ, *Hus v Kostnici a česká šlechta*, s. 77; August SEDLÁČEK, *Úvahy o osobách v stížných listech r. 1415 psaných*, Český časopis historický 23, 1917, 85–109 a 310–352, zde s. 93; Petr ČORNEJ, „Prozatím poroučíme zmíněné křivdy Pánu Bohu, jehož je pomsta...“ *Stížný list české a moravské šlechty proti Husovu upálení v historických souvislostech*, in: TÝŽ, *Husitství a husité*, Praha 2019, s. 85–128, zde s. 111.

¹²⁷ Jiří KEJŘ, *Quodlibet M. Prokopa z Kladrub z r. 1417*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica II, 1958, s. 27–48, zvláště s. 32 a 44.

¹²⁸ *Documenta Mag. Joannis Hus*, s. 663–665; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce*, II, s. 298, 307; TÝŽ, *Husitská revoluce*, IV, *Epilog bouřlivého věku*, Praha 1996, s. 136.

¹²⁹ Johann SCHLENZ, *Geschichte des Propsteistiftes St. Stephan in Leitmeritz*, Prag 1933, s. 59–61; Václav BARTŮNĚK, *Od probošství k biskupství (1057–1957)*, in: 900 let litoměřické kapituly, Praha 1959, s. 40–41; Jaroslav MACEK, *950 let litoměřické kapituly*, Kostelní Vydří 2007, s. 49–50; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce*, I, *Doba vymknutá z kloubů*, Praha 1993, s. 410. Srovnej A. SEDLÁČEK, *Hrady* X, s. 106; F. M. BARTOŠ, *Husův žák*, s. 3.

¹³⁰ O něm např. August SEDLÁČEK, *Carda z Petrovic*, Ottův slovník naučný, V, Praha 1892, s. 143; Josef JARSCHEL, *Geschichte der Stadt Auscha*, Auscha 1922, s. 33–37; Josef BECHYNĚ, *Václav Carda na Úštěku*, Kulturní měsíčník Roudnice 6, 1970, s. 124–125; František ŠABATA, *Carda z Petrovic a jeho doba*, Úštěk 2014; Jan BOUKAL – Petr KOSCELNÍK – Milan SÝKORA – Tomáš VELÍČKA, *Průběžná zpráva o průzkumu bojiště u Želenic z r. 1438 (II. sezóna, rok 2020)*. Nepublikovaný rukopis uložený v archivu autora.

středočeského šlechtice.¹³¹ S Cardou se v průběhu husitských válek setkáváme jako s velitelem pražanů či jako držitelem hradu Okoř a města Úštěk s hradem. Držbu majetků získaných za husitských válek mu po Lipanech potvrdil král Zikmund. Z Úštěka začal Carda vytvářet své rezidenční město, jímž byl i pro jeho dědice.¹³² Po Zikmundově smrti se stal příznivcem tzv. polské strany v Čechách a jakožto jeden z jejích velitelů stanul v bitvě u Želenic na straně poražených.¹³³ Posléze se s ním setkáváme jakožto se spolupečetitelem listu mírného a příznivcem Jiřího z Poděbrad.¹³⁴ Jelikož se Cardův stejnojmenný syn utopil během výpravy Jiřího z Poděbrad do Rakous, dědičkou rodových majetků se stala jeho vnučka Kateřina, po matce z rodu Kostků z Postupic. Roku 1465, kdy byl již Carda poměrně starým mužem, začal patrně přemýšlet o osudu svých majetků. Uvedeného roku dospěla Cardova vnučka Kateřina, kterou dne 13. července provdal za Sezimu z Ústí.¹³⁵ Starý Carda ovšem neměl ve svém pokročilém věku myšlenky pouze na zabezpečení kontinuity majetkové držby, nýbrž se snažil uchovat na sebe dobrou památku. Proto rovněž téhož roku nařídil, aby byl Nazaretské koleji pražské univerzity odváděn roční plat 4 kop grošů z jeho vsi Nunčice (dnes Nučnice) na břehu Labe.¹³⁶ Václav Carda z Petrovic zemřel roku 1471.¹³⁷ Vzpomínka na jeho donaci se udržela v paměti univerzity dlouho po jeho smrti, ještě roku 1616 jej jmenuje Jan Campanus mezi předními mecenáši univerzity.¹³⁸ Cardovi dědicové však se sponzorováním koleje nesouhlasili, a tak se kazatel Betlémské kaple jménem Nazaretských kolegiátů roku 1522 o plat přel, a zdá se, že spor vyzněl ve prospěch koleje. I v pozdějším období, když již správu vsi převzalo město Úštěk, problémy s odvodem dávky přetrvávaly.¹³⁹

¹³¹ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*, III, Praha 1951, s. 351–355. Podle Profouse se v Čechách nachází 31 obcí, nesoucích jméno Petrovice. Manželkou Cardy byla Ofka Renhardová, někdejší držitelka Hradenína na Kolínsku, viz AČ III, s. 495. K rodu Martin HÜRKA, *Mühlhausenové – rod stavitelů roztocké tvrze*, Středočeský vlastivědný sborník 29, 2011, s. 30–53.

¹³² August SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register králův Římských a Českých 1361–1480*, Praha 1914, s. 215; Stanislav BARTA, *Zástanovní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky (1420–1437)*, Brno 2016, s. 190; srov. A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII*, s. 233; TÝŽ, *Hrady XIV*, s. 105; J. JARSCHEL, *Geschichte der Stadt Auscha*, s. 31, k funkci Úštěka jako Cardovy rezidence nejnověji Robert ŠIMŮNEK, *Šlechtické rezidenční město v pozdně středověkých Čechách*, I–II, Praha 2025, passim.

¹³³ *Starý letopisové češtj*, s. 111–112; Rudolf URBÁNEK, *Věk Poděbradský I*, (České dějiny III/1), Praha 1915, s. 372–373.

¹³⁴ AČ I, s. 245.

¹³⁵ Franz KÜRSTNER, *Jobst von Einsiedel und Seine Correspondenz mit Eger*, Archiv für österreichische Geschichte 39, 1868, s. 246–292, zde s. 268 (zpráva Jošta z Einsidle o smrti Cardy mladšího); Historický ústav AV ČR, fond Kartotéka Augusta Sedláčka, skříň B, řada B07, zásuvka B07B, lístek č. 1451. Dostupné online: <https://www.augustsedlacek.cz/apis/resolver-api/cs/catalog/default/detail/huavcr_as%7C127341> [15. 12. 2025]; tamtéž, skříň C, řada C05, zásuvka C05C, lístek č. 936. Dostupné online: <https://www.augustsedlacek.cz/apis/resolver-api/cs/catalog/default/detail/huavcr_as%7C208414> [15. 12. 2025]; J. JARSCHEL, *Geschichte der Stadt Auscha*, s. 37. Jarschel zaměňuje starého a tehdy již zesnulého mladého Cardu a považuje Kateřinu za dceru starého Cardy.

¹³⁶ AUK, f. Rukopisy A, sign. A50, fol. 3r; 161r; AUK f. Rukopisy B, sign. B 18, fol. 66v; Knihovna Národního muzea, signatura VIII F 47, fol. 5r; srovnej též Mlada HOLÁ, *Nazaretská kolej pražské univerzity v pozdním středověku*, in: Eva Doležalová – Petr Sommer (edd.), *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou. Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*, Praha 2016, s. 511–521, zde s. 516; TÁŽ, *Studentské koleje*, s. 123, 190.

¹³⁷ Gustav FRIEDRICH (ed.), AČ XXXVII/2, Praha 1941, s. 1580; A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV*, s. 106.

¹³⁸ Jan KAMPANUS, *Mecenáši Karlovy univerzity*, Praha 1949, s. 16: „Domin. Vencesl. Czarda de Petrovicz in Husti (Ustam intellige) dedit collegio Nazarethano census perpetui 4 ss. Gr. in pago Nucziuz dicto, relatore Czenkone de Clinstein, procuratore regis Georgii“.

¹³⁹ AUK, f. Rukopisy A, sign. A50, fol. 12r–v; fol. 63r.

Václav Carda z Petrovic se od jiných šlechtických donátorů univerzity liší zejména tím, že vyjma donace postrádáme jakoukoliv jinou zprávu o jeho vazbě na pražskou univerzitu. Jakožto hejtman pražanů se však nepochybně s představiteli pražské utrakvistické univerzity setkával, a ti na něj mohli zapůsobit natolik, že na ně pomyslel na sklonku života, kdy se rozhodoval, jak naložit se svým majetkem. Přestože byla Cardova donace univerzitě ve srovnání s jinými šlechtickými dary (stačí vzpomenout na Jana z Milheimu či Matěje Laudu/Loudu) poměrně nepatrná, i tak si díky tomu v paměti univerzity uchoval své místo.

Grantová podpora

Tato studie vznikla v rámci programu Univerzity Karlovy nazvaného Cooperatio, vědní oblasti „History“, obor Dějiny a filozofie vědy.

Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062).

JAN BOUKAL

„In scamno nobilium“. Zu den Beziehungen zwischen dem Adel und den Prager Universitäten im Spätmittelalter

ZUSAMMENFASSUNG

Der Beitrag untersucht die historische Entwicklung und den Charakter der Beziehungen zwischen dem Adel und den Prager Universitäten (der Vierfakultäten-, dann Dreifakultätenuniversität und der selbstständigen Juristenuniversität, und schließlich der Einzelfakultäts-Utraquistenuniversität) im Mittelalter. Dabei wird die traditionelle Ansicht, der böhmische Adel hätte kein Interesse an der Entstehung einer Universität gehabt, angezweifelt und stattdessen auf die zahlreichen Formen der gegenseitigen Beziehungen hingewiesen. Adlige erscheinen im Zusammenhang mit den Prager Universitäten als Studenten, Lehrer, Donatoren und Beschützer der Universitätskollegien. Vorliegender Beitrag beschäftigt sich vorwiegend mit drei Themenkreisen: Der erste Kreis betrifft die physische Präsenz des Adels an der Universität, sei es als Studenten oder Lehrer. Der zweite Themenkreis betrifft die Betätigung der Absolventen bzw. einstigen Studenten im Adelsmilieu. Im dritten Themenkreis werden verschiedene andere Formen der Interaktion untersucht, seien es Stiftungen oder wechselseitige Beziehungen zwischen Adligen und Universitätsmagistern. Der Beitrag fasst die Universität nicht nur als Bildungseinrichtung in den Blick, sondern auch als gesellschaftliche und religiöse Institution, die für den Adel zunehmend an Attraktivität gewann. Vorliegende Studie leistet einen Beitrag zur Kenntnis der gegenseitigen Beziehungen zwischen dem Milieu der Universitätsgebildeten und dem Adel und kann in Zukunft zu einer Vertiefung des Studiums dieser Problematik auf gesamteuropäischem Niveau dienen.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter

PhDr. Jan Boukal, Ph.D.

Ústav dějin UK a archiv UK, Praha

<https://cuni.academia.edu/JanBoukal>

<https://orcid.org/0000-0002-3667-810X>

jan.boukal@ruk.cuni.cz